

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2021. április • XXXII. évfolyam 3. (365.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: FényGépész

- A húsvéti hímes tojás eredete és hagyománya a magyarság körében
- 80 éve történt: Hitler balkáni hadjárata, 1941
- 150 éve hunyt el báró Eötvös József, a bajai főiskola alapítója és névadója
- Művészetoktatás, zene, nemzetközi kapcsolatépítés —
interjú Majorcsicsné Ujjady Krisztinával, a VIZŰ vezetőjével

Tartalom

- A húsvéti hímes tojás eredete, hagyomány a magyarság körében (*Lex Orsolya tanulmánya*)..... 3
- Hitler balkáni hadjárata (*Kenyeres Zsolt írása*)..... 5
- A hercegi pár üdvözlése (*Sarlós István forrásközlése*)..... 8
- A polihistor és népnevelő – 150 éve halt meg Eötvös József (*Kordé Nóra összefoglalása, 1. rész*)..... 9
- Keresztnevadási sajátosságok három bácskai sváb településen a 18. és 20. században (*Mayer János tanulmánya, 3. rész*)..... 12
- A döntés a te kezében van...! – A jövő a mi kezünkben (*Lex Orsolya összeállítás*)..... 16
- „Nekem a siker az, ha valami jó dolgot tudunk összehozni...” (*Zalavári László interjúja Majorcsicsné Ujjady Krisztinával*)..... 17
- Hétköznapi hősök a történelem hétköznapijaiban (*Marosvásárhelyiné Gergely Anna és Várnai Pál megemlékezése*)..... 20
- A kishű és a csendőr (*Rácz Sándor novellája*)..... 21
- Szemközt önmagunkkal (*Mayer János recenziója*)..... 23
- Ahány ház, annyi szokás? (*Szűnder Dezső receptje*)..... 24

Feltámadt reményem, Krisztus...

Toldi Norbert atya

■ Az ember nagyon sokféle módon nevezi el az ünnepeit: anyák napja, gyereknap... és sorolhatnánk tovább kedvesebbnél kedvesebb ünnepeink elnevezését.

Húsvét a hívő ember számára az ünnepek ünnepe. Éppen ezért nem merülhet ki csupán ebben az egyetlen elnevezésben, hogy *húsvét*. Gondolkodjunk el arról, miről is beszél számunkra az egész kereszténység legnagyobb ünnepe, és ha ezt megtesszük, rájöhetünk arra, hogy nagyon sokféle nevet adhatunk húsvét szent ünnepének.

Húsvét a SZERETET ünnepe. Talán furán hangzik, hiszen karácsony ünnepére szoktuk ezt az elnevezést alkalmazni, ám a húsvét és az azt megelőző napok Isten végtelen szeretetéről beszélnek: arról, hogy Isten irántunk való szeretetében az Ő Fia által tudott egészen a keresztségig, a halálig elmenni. Szent Ágostonnal együtt mondhatjuk: „*Mennyire szeretted minket, jó Atyám!*” Krisztust elítélték, kigúnyolták, keresztre feszítették, irántunk való szeretetből, az Ő sorsa, az Ő fájdalma folytatódik a mi életünkben is, amikor minden igyekezetünk, szeretetünk ellenére meg nem értettséggel, elhanyagoltsággal, elutasítottsággal találkozunk. Amikor azoktól kapjuk a legnagyobb és legfájdalmasabb szúrásokat és sebeket, akikért a legtöbbet tettük, akik közel állnak hozzánk. Aki szeretetted ad, annak számolnia kell azzal, hogy szúrásokat és sebeket kap. Jézus Krisztus példájának azonban bátorítania kell bennünket a szeretet nagy kalandjának vállalásában, hiszen – Jézushoz hasonlóan – az ember is arra kapta az életét, hogy odaadja, odaajándékozza másoknak. Ezt minden emberi szeretetlenség, megsebzettség ellenére meg kell tenni!

Húsvét a BIZALOM ünnepe. Jézus tudta, hogy mi vár rá; tudta, hogy életét kell adnia a világ üdvösségéért, hogy kigúnyolás, rettenetes kínok és kereszthalál várnak rá. Mégis végtelen bizalommal ajándékozta önmagát

ennek a bűnös emberiségnek már a karácsonyi éjszakában, és ugyanezzel a bizalommal tárta szét karját a kereszten, mert tudta, hogy a mi megváltásunknak ez az ára! Bizott abban, hogy áldozata révén a bűnös ember képes megváltozni és megtérni! A kereszten haldokolva pedig eltöltötte az Atyába vetett bizalom: „*Atyám, a Te kezébe ajánlom lelkemet!*” Ezzel a végső felkiáltással nem csak önmagát, a saját szenvedését bízta a mennyei Atyára, hanem minden korok minden emberének sorsát és szenvedését is. Krisztus példája indítson bennünket bizalomra embertársaink iránt, különösképpen akkor, amikor „nehéz emberekkel” találkozunk: ő is Isten képére és hasonlóságára teremtett ember, ő is részesült Jézus Krisztus bizalmában Betlehem szegényes jászlában és a Golgota keresztségében.

Végül húsvét az ÉLET ünnepe. Az Élet (vagyis Jézus Krisztus) győzött a halál felett. Legyőzte halállal a halált, a sírban lévőeknek pedig életet ajándékozott. Feltámadása révén a mi számunkra is megnyílt a sír: életünknek nem végállomása a temető és a sír. Csak átmenetet jelentenek számunkra ebből a mulandó földi életből a boldog örök életre. Krisztus úrrá lett a halálon azért, hogy a mi életünk sok-sok szomorúsága, fájdalma, és reményvesztettsége fölött felragyogjon a húsvéti hajnalfény, és ez a fényesség utat mutasson nekünk a mennyei dicsőség felé, emlékeztetve minket arra, hogy ott van a mi igazi hazánk, és ezért nem szabad átadnunk magunkat ezen a földön semmiféle nehézségnek, fájdalomnak és legfőképpen bűnnek.

Húsvét szent ünnepe a szeretet, a bizalom és az élet ünnepe. Ezen a szép ünnepen kérjük a Győztes Királyunkat, hogy tanítson meg bennünket a húsvéti öröm szent fényében tiszta szeretetre és alázatra Isten és minden testvérünk iránt!

Ezekkel a gondolatokkal kívánok minden kedves olvasónak kegyelmekben gazdag húsvétot! Feltámadt Krisztus! Valóban feltámadt! ■

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szűnder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számmlaszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stílusztikai javításának jogát fenntartja!

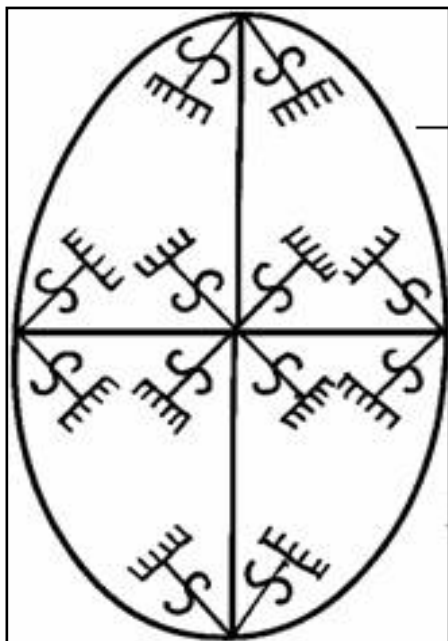
„Tört tojáznak alsó fele/ Válik alsó földfenékké, Tört tojáznak felső fele/ A felettünk való éggé...”

A húsvéti hímes tojás eredete, hagyománya a magyarság körében

Lex Orsolya

■ A húsvéti ünnepkör minden esztendőben hamvazószerdával, a nagyböjt első napjával kezdődik, és tart egészen fehérvasárnapig (mátkáló vagy komálóvasárnapig), húsvét második vasárnapjáig. Ezen ünnepkör alkalmával különösen nagy szerepet kap a tojás, ami nem is véletlen, hiszen hosszú idő óta jelentős szimbóluma az életnek, születésnek, újjászületésnek. Ennek köszönhetően a tojással kapcsolatos hagyományanyag igen gazdag az európai kultúrkörben. Húsvétkor a tojás több szerepében is előkerül. Részint a húsvét vasárnapi asztal tipikus eledele a sonkával, tormával, kaláccsal együtt, részint szerelmi, köszönőajándék a húsvét hétfőn érkező locsoló legények számára. Az egyszerűbb, mintázatlan piros tojást mindenki el tudta készíteni, s ezek értéke csekélyebb is volt, így az ünnepek elmúltával általában el is fogyasztották őket. A díszesen mintázott tojásokat azonban szokás volt hosszabb-rövidebb ideig emlékül megőrizni.

A tojás kultikus mivoltát sok hagyományelem bizonyítja. Korábban biztosan tudták, hogy megvéd a rontástól, ártó szellemektől, aminek ékes bizonyítéka, hogy a paraszti kultúrában még a huszadik században is élt a szokás, mely szerint a ház építéskor annak alapjába tojást helyeztek el. A tojás alkalmas volt termékenységvarázslásra például a földeken vagy ajándékként adott személynek száma

Hétfalusi gereblyés minta

éppúgy, mint akár boszorkányos praktikákra. Kultuszának kialakulásában a legerőteljesebb szerepe nyilvánvalóan annak a ténynek van, hogy a tojás tulajdonképpen átmenetet képez a nemlétből a létbe, s e sajátosságának köszönhetően valamely formában sok nép kultúrájában jelen van. Általában megtapaszthatóvá válik a keletkezés, a teremtés, teremtődés, s illetően formán válhatott a teremtésmítoszok fontos elemévé is.

Gondoljunk csak a finnek naiv eposzákat emlegetett Kalevalára, melyben a világ részei egy kacsa tojásából keletkeznek: „Tört tojáznak alsó fele/ Válik alsó földfenékké,/ Tört tojáznak felső fele/ A felettünk való éggé,/ Sárgájának felső fele/ Fényes nappá fenn az égen./ Fehérjének felső fele/ A halovány holddá léssen;/ Tojáson mi tarka rész volt,/ Égen csillag lesz belőle,/Tojáson mi feketés volt,/ Lesz belőle ég felhője...” (Vikár Béla fordítása)

A tojás varázslatos tulajdonsága, szimbólumként való működtethetősége nemcsak a régi időkben ejtette rabul azokat embereket, akik fogékonyak voltak arra, hogy az őket körülvevő világ tárgyait, jelenségeit ilyen módon értelmezzék, hanem a modern kor emberére is hatással van. Titkokat rejtő, mágikus erejéről szól, szimbólumként működő mivoltáról, egyszerűségében rejlő nagyszerűségéről mesél nekünk Weöres Sándor szövege is: *Tojáséj*. Micsoda jelentések rejtőznek ebben a sajátos szóösszetételben, hányféle magyarázatát adhatjuk, ha hajlandók vagyunk megállni néhány pillanatra, s elgondolkodni a szavakon, mögöttes tartalmaikon! E mögöttes tartalmak minden bizonnyal léteztek korábban is, a tojás, főképpen a hímes tojás, mely magában életet rejt, s ez az élet szárnyalásra képes, üzenetet hordoz. Összeköti az eget és a földet. Az átváltozás csodájának, élőknek és élettelenek tartalmazója egyszerre.

A tojásíró asszonyok a rákerülő vízszintes és függőleges geometrikus vonalak „rajzolását” úgy fogalmazták meg, hogy először „Megvetjük a földgyit!” vagy „Megírjuk rá a keresztet!”

Színes írott tojások

Ebben a néhány szóban minden benne van, ami a távolabbi jelentések megértéséhez szükséges.

Győrffy István néprajzkutató véleménye szerint a festett tojások készítésének eredete a pogány kor tavaszi ünnepéyeiben gyökerezik. Feltételezhetően innen átkerülve vált új eszmék szimbólumává a kereszténység felvételét követően. Így történhetett, hogy hagyományos, húsvéti tojásaink díszítménykincse oly sok régies vonást őriz.

A tojások díszítése, festése valamikor kizárólag növényi eredetű festékekkel történt. A piros, barna, sárga, fekete, ritkábban zöld színt mind elő tudták állítani. A festőanyag festőnövények főzetéből készült, melyek általában gyógynövények is voltak, így az egészséget nem károsították. (Ugyanezen növényeket használták a gyapjú, kender, len, bőr színezéséhez is.) Az alkalmazott növények alapos ismerete korábban része volt a falusi emberek tudásának. A növényeket gyökerétől virágáig ismerték, s persze jól tudták, mely növény melyik része mire is használható pontosan. Volt, amelynek a héja, a kérge, másoknak a virága, levele, rügye, a harmadiknak a gyökere volt alkalmas a festésre. A festőlébe adalékként timsót, ecetet, hamut, savót tettek, hogy a megfelelő színt elérjék.

Persze a legrégebbi húsvéti tojások színe a magyarság körében az egyszínű piros volt. Ez kezdetektől kedvelt szín az ember számára, hiszen egyértelműen az élet színeként azonosítható, mágikus erőt tulajdonítottak, tulajdonítanak neki. Úgy vélték, véd a rossztól, a bajtól, tűzvészről, sebesüléstől, betegségtől, egyszerűs mind szerencsehozó tulajdonsággal bír. A keresztény hagyomány szerint Jézus

kiontott vére utal. Az egyszerű színezés mellett számos módon díszíthető még a tojás. Ennek legelterjedtebb módja a tojás *megírása* volt. Érdekes módon sosem neveztek rajzolásnak e technikát. Az alaposan megtisztított héjú tojást előbb megfőzik, majd olvadt viasszal, egy erre a célra alkalmas fácskával, szárnyasnak a tollával, később speciális írószerszámmal (*gicával*) mintákat rajzolnak rá. A tojást írás előtt mindig le kell hűteni, különben a viasz szétfolyl rajta, holott azonnal meg kellene dermednie. Ha a rajzolás kész, a tojást az előre elkészített festékbe helyezik, ahol eléri a kívánt színárnyalatot. Ekkor a viaszt megmelegített ronggyal letörlik róla, s így előtűnnek az előzőleg felrajzolt, korábban viasszal fedett, ám a festék által érintetlen minták. Amennyiben többszínű (például piros-sárga-fekete) tojást akarnak készíteni, mindig a világosabb színű festékkel kezdik meg a színezést, s az utolsó lesz az alapszín. Ha ilyen esetben minden színnél alkalmazzák a viasszal való díszítést, végeredményképpen igen változatos színvilágú tojást kapunk. Az elkészült, megszáritott tojást zsíros ronggyal áttörölték, hogy szép fénye legyen.

A tojásdíszítés másik kedvelt technikája a *karcolás*. Ez esetben előbb a kívánt színre, s márványosra, színjátékosra festik a tojásokat, majd a tervezett minták vonalán éles késsel, pengével eltávolítják a héjról a festéket. Karcolásos technikával a viaszírásnál finomabb díszítmények is elkészíthetők.

A tojásokra kerülő minták rendkívül sokféle lehetnek. A díszítmények elrendezésében azonban megfigyelhető egy közös vonás, a felület felosztása. Általában a két (keresztirányú, hosszanti) tengely vonalában két-két részre, majd ezek segítségével további egységekre osztják a tojás felületét. E mértani felosztás tulajdonképpen osztóköröket hoz létre, melyek a hosszúsági és szélességi körökre emlékeztetnek. A díszítmények épülhetnek ezen osztókörökre, vagy kiindulhatnak ezek metszéspontjából, illetve készülhetnek az osztókörök által közrefogott geometrikus mezőkbe.

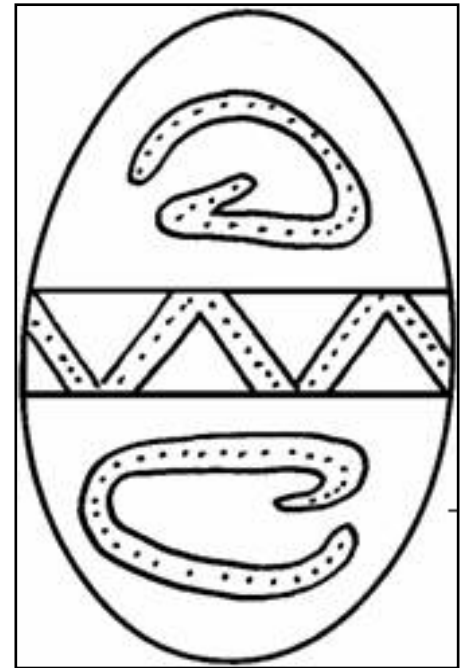
A magyar hímes tojások esetében két hosszanti és egy szélességi osztókör a legjellemzőbb, melyek úgynevezett nyolcmezős tojásfelületet hoznak létre. Van példa négyosztatú felületre, illetve az egyetlen szélességi körrel létrehozható kétsosztatú hímes tojásokra is, ez azonban a magyarság körében viszonylag ritka. Erdélyben és Palócföldön az úgynevezett öves megoldással is találkozhatunk, mely két szélességi vagy két-két szélességi és hosszúsági osztókörrel jön létre. Ritán ugyan, de előfordulhat, hogy egyáltalán nem kerül osztókör a tojásokra. Ez alapján tehát látható, hogy a tojás díszítője a felületet először kivonalazza,

s mintáit ezen vonalakra építi fel. Gyakori a díszítmény elrendezésében a szembefordítás, afféle tükörkép. A díszítőelemek a legkezdetelegesebb pontozástól, vonalkázástól, hullámvonaltól a részletező, természetyszerű ábrázolásig rendkívül sokfélék lehetnek. Arra, hogy e díszítmények rendkívül régi időkre tekintenek vissza, leginkább mértanias jellegük utal. Hasonló geometrikus díszítésű tojások már avar kori sírokból is kerültek elő.

Joggal feltételezhetjük, hogy e mértanias díszítőelemek valamikor jelentésekkel bírtak. A rajzolás valamikori mágikus eredetéig kell egészen visszamennünk, hogy ezeket a mintákat, kialakulásukat megértsük. *Monoriné Rohlik Erzsébet, A varázserejű hímes tojás* című könyv szerzője igen szemléletesen, sok-sok ábrával, díszes tojások rajzaival igyekszik megmutatni olvasói számára a folyamatot, melyben a tojások díszítései (át)alakultak. Egészen addig a pontig vezet vissza a tojásokat díszítő minták eredetét, amikor is a művészet (funkcionális, pl. barlangrajzok) elindul a díszítőművészetté válás útján. Az ember ekkor ébred rá arra, hogy ha azonos rajzot, mintát ismétel, igen hatásos, dekoratív hatást érhet el vele. Amikor a rajzokkal elkezdenek használati tárgyakat is díszíteni, kialakul a stilizáció, hiszen a felületek végessége határt szab a rájuk rajzolható díszítőelemeknek is. Szükségessé válik tehát az egyszerűsítés, az egész részekre való felbontása, s ily módon az egészet jelölő rész ábrázolása.

Nyelvünkben is élünk e lehetőséggel, amikor néhány fős vagy ezer lelkes településről beszélünk. Ezekben az esetekben a fő (azaz fej) vagy a lélek egész embert, személyt jelöl a névátvitel, névcsera lehetőségével élve. Egy korai ábrázoláson tehát jellel válhat egy szem, kéz, hiszen az egész embert jelöl; egy állati testrészt (például agancs), ha mondjuk egy totemállat ábrázolásából ennyi fér rá adott tárgyra. E rész-egész jelentéseket az ábrázolásokon, megszületésük, létrejöttük pillanatában az adott korszak embere még jól ismerte, ám időközben e kapcsolat feloldásához szükséges tudás megkopott, a szimbólumok jelentésének egyértelmű feloldása lehetetlenné válik, s a korábbi ábrázolás e jelentésvesztés miatt átalakul, más jelentéssel telítődik, esetleg pusztán esztétikai követelményeknek kezd el megfelelni.

Dr. Györgyi Erzsébet néprajzkutató-muzeológus e fenti folyamat bizonyítására is kísérletet tett, amikor dolgozatában a hímes tojások díszítménykincseit vizsgálja, s bizonyítja, hogy az erdélyi Gyimesek területén napjainkig használt *Mária tenyereként* nevezett minta a valamikori, kereszténység felvétele előtti *isteni ősanya* tiszteletről utal. A tenyérábrázolás, mivel magát az ősanját, később Máriát jelöli,

Hétfalusi kígyós minta

megvéd a gonosztól, az ártó, rontó hatalmaktól. A hagyományok generációról generációra történő átörökítése során bizonyos elemek sérülnek, elvesznek, mások megmaradnak, megint mások új köntösben, némiképp átalakulva jelennek meg. Ezen átörökítési folyamat gyönyörű példái a hagyományos módon, hagyományos mintakincsel díszített hímes tojások.

Tojásdíszítményként ritkán találkozunk állandóábrázolással, de a fentiekhez hasonló testrészábrázolással annál inkább, és ezt nemcsak mintájukban, de elnevezésükben is őrzik a motívumok. Létezik *tyúkszemes*, *tyúklábas*, *kakastárs*, *békanyomos*, *halbordás*, *kígyós* díszítés, melyek mindegyike egykoron varázsos, mágikus, bajelhárító erőt rejtett, s természetesen nemcsak tojásokra, hanem egyéb használati tárgyakra is rákerülhetett. Ha ezen gondolatmenetet megértjük, már csupán néhány lépésre vagyunk attól, hogy a felékesített tojás, a hímes tojás micsoda erővel bír, s elfogyasztójának, birtoklójának erejét megsokszorozza, egészségét biztosítja, újratereget. Ezen ősi díszítmények alakultak át variálgatás és újraértelmezés révén, az egykori, főképpen geometrikus formákból a napjainkban leginkább kedvelt, ismert virággá, virágszerű motívumokká.

Azt gondolhatnánk, hogy a tojásdíszítés kizárólag női, asszonyi tevékenység, ám ez nem így van. Napjainkban ugyan szinte kizárólag a gyengébbik nem készíti a hímes tojásokat, de tudjuk, hogy valamikor férfiak, főképpen pásztoemberek is készítettek díszített tojásokat, melyek általában szerelmi ajándékok voltak, de készülhettek emlékebe földesúrnak, számadó gazdának is. E tojások legfőbb ékít-

ményei nemzeti, vallási és szerelmi vonatkozásuk. Gyakran látható rajtuk címer vagy a pásztorélet valamely jelenete. E tojások már igen keveset őriznek az ősi örökségből, aminek egyszerű oka van: a férfiak általában fogékonyabbak voltak az újításokra, más hagyományokat is hamarabb hagytak el, mint az asszonyok, ami ez esetben a tojások díszítésművészetében is megmutatkozik.

A viaszírásos technika a magyar nyelvterület bizonyos részein erőteljesen jelen volt, megmaradt, másutt ritkán vagy egyáltalán nem találkozunk vele. Az Alföldön például (a pásztorok által készített karcolt tojásokon kívül) jobbára csak pirosra festett tojásokkal találkozunk. Ennek oka ugyanabban a folyamat-

ban keresendő, amely a színes viselet, díszes használati tárgyakat is kiszorította a használatból: a városi előjáróságok ilyen irányú szabályozó tevékenysége.

A magyar nép hímes tojásait ízléses egyszerűség jellemezte. A legszebb mintázataik, legtarkábbak a hétfalusi csángók és székelyek körében, valamint a Dunántúl nyugati felén készültek.

A tojások díszítésének természetesen számtalan módja (*maratás, szalmarátét, patkolás, pingálás, berzselés*) ismeretes még a magyarság körében, de a fent említett két technika a legősibbek és legszebb eredményt hozók közül való. Az egyszerűbb díszítésűeket, például levélrátéteket bárki

el tudta készíteni, de a valódi, szépen írt hímes tojás elkészítésének minden közösségben akadtak jól ismert, számon tartott mesterei is.

Napjainkban a tojások díszítésének hagyományos módjai egyre kevésbé használatosak, sőt valljuk be, hogy maga a tojásdíszítés is ritkulóban van, ahogyan hagyományos ünnepeink sok-sok régi, megőrzésre méltó eleme.

Milyen jó volna pedig legalább ennyi időre megállni, az alkotás örömeiben kiteljesedni, a megszületett eredménynek örülni, s gyermekeinknek, az utánunk jövőeknek ezen ősi tudást átadni, mert érdemes volna rá. ■

Hitler balkáni hadjárata, 1941

■ 80 éve, 1941 áprilisában zajlott le a balkáni térségben a Harmadik Birodalom villámháborúja, melyben Magyarország is részt vett. A balkáni térség már a 19. században is Európa puszkaporos hordója volt. Az első világháború után a korábban nagyrészt az Oszmán-török Birodalom fennhatósága alatt álló térség politikai térképét jelentősen átrajzolták, de nemcsak új államok, hanem új feszültségek is keletkeztek. Amikor az 1930-as években a hitleri Harmadik Birodalom vezető szerepet szerzett a kelet-közép-európai régióban, a Balkán is átértékelődött. 1941-re az azt megelőző két év sikerei nyomán fél Európa Hitler lábai előtt hevert, a német diktátor pedig már az ősellenség, a bolsevik Szovjetunió megtámadására készült (*Barbarossa-terv*). Ha a balkáni események 1941 tavaszán nem készítenék ottani beavatkozásra, a világháború története talán egészen másként alakul. Jelen írásban röviden ennek az eseménysorozatnak az előzményeit, történéseit és stratégiai következményeit mutatjuk be.

Kenyeres Zsolt

■ A Balkán politikai térképe 1941-ben

Olaszország 1939-ben lerohanta Albániát, Benito Mussolini olasz diktátor pedig igényt tartott a jugoszláv és a görög állam területének egy részére is, mert a Földközi-tengert – csakúgy, mint az egykori ókori Római Birodalomban volt – olasz beltengerré akarta tenni.

A Román Királyság élére 1940-től I. Mihály király került, de a tényleges hatalom a németbarát Ion Antonescu kezében összpontosult, aki szoros gazdasági és politikai kapcsolatot épített ki Hitlerrel. Abban reménykedett, hogy németbarát politikája révén visszaszerezheti a Szovjetunióhoz került Besszarábiát vagy a hazánkhoz került Észak-Erdélyt és Székelyföldet. Hitlernek Románia két okból volt fontos, egyrészt a román kőolaj miatt, ami létfontosságú volt a német hadigépezet számára (1937-ben a román kőolajexport a világon az 5. legnagyobb volt), másrészt egy, a Szovjetunió elleni hadműveletben a román haderő is felhasználható lehetett, mivel az ország határos volt a Szovjetunióval.

A jugoszláv királyságban a fiatal II. Péter helyett régenskormány vezette az államot, mely

szintén német befolyás alatt állt. Ugyanakkor a mélyben erős nacionalista ellentétek feszültek. A horvátok szélsőséges usztasa mozgalma már 1934-ben végzett II. Péter apjával, I. Sándorral, és egy független horvát állam létrehozásáért harcolt. A macedón szeparatista

mozgalom is komoly veszélyt jelentett a fiatal délszláv államegységre. A szerb politikai elit a többi nemzet rovására ki akarta sajátítani az államélet irányítását. Hitler számára Jugoszlávia elsősorban a bauxitvagyona miatt volt fontos.

A Görög Királyságban a hatalom 1936 óta Joannisz Metasz az angolbarát tábornok kezében volt, aki fasisztoid diktatúrát vezetett be. A bolgár határon védelmi vonalat építettek ki (Metasz-vonal), mert féltek egy támadástól. Ugyanekkor az olasz támadástól tartva a haderő zömét a görög-albán (utóbbi állam már olasz kézen volt) vontta össze, mert az erődrendszer kevés katonával tudta biztosítani a bolgár határt.

A Bolgár Császárság miniszterelnöke, Bogdan Filov németbarát, de a nácizmust elutasító politikát képviselt. 1940-ben az ország Romániától visszakapta Dél-Dobrudzsát. Ugyan-

Európa 1939-ben a világháború kitörésekor

akkor a semlegesség politikáját folytatta, és nem akart beavatkozni a hadi eseményekbe, de revíziós céljairól sem mondott le. Hitler számára Bulgária a görög és jugoszláv szomszédság miatt volt fontos, csakúgy, mint hazánk is.

Magyarország akkori miniszterelnöke, *Teleki Pál* (1939-41) a fegyveres semlegesség politikáját követte. Ennek lényege a magyar haderő megőrzése a háború végéig, és akkor hadba lép a győztesek oldalán, mert így újabb területeket szerezhet vissza az 1920-ban elcsatolt országrészekből. Hazánk geopolitikai helyzete 1941-ig romlott. A Német Birodalom (Ausztria megszerzésével) nyugaton, északon az 1939-ben létrejött Szlovákia, északkeleten a Szovjetunió, keleten Románia (vele nem volt jó a viszonyunk), délen pedig Jugoszlávia volt a szomszédunk. 1940-ben a második bécsi döntésben a német-olasz döntőbíróóság az 1920 óta Romániához tartozó Észak-Erdélyt és a Székelyföldet hazánknak ítélte.

Az olasz-görög háború

Mussolini olasz diktátor – megirigyelve Hitler franciaországi sikereit, és észak-afrikai kudarca után – úgy döntött, hogy a megszállt Albánia felől megtámadja Görögországot, ezzel a nagyhatalmi presztízsét akarta növelni. Az október végén meginduló olasz támadást a görögök – kihasználva a terep- és időjárási viszonyok együttes hatását – visszaverték, sőt sikerrel betörték Albániába is.

Az angolok az afrikai frontról (ahol Mussolini hadserege ellen harcoltak) irányítottak ide légi

egységeket a görögök megsegítésére. Mussolini kénytelen volt Hitlertől segítséget kérni, aki már 1941 januárjában megígérte egy német hadtest ideirányítását. A görögök, logisztikai gondok mellett tartva a német támadástól is, 1941 márciusában védelemre rendezkedtek be. A brit kormány ekkor leállította a líbiai offenzíváját, és megkezdte az előkészületeket afrikai hadosztályainak Görögországba történő áthajózásához.

Hitler 1941-ben már folyamatosan csoportosította át erőit a szovjet határra, de az olaszok fiaszkója miatt kénytelen volt átmenetileg délre fordulni. A Szovjetunió elleni támadásban erői 75%-át tervezte bevetni, ám ehhez a Balkánt politikailag biztosítani kellett. Mivel angol erők jelentek meg Görögországban, fennállt a veszélye egy angol támadásnak a Balkánon, amelyek légitámadásokkal akár a román olajmezőket is fenyegethették.

1941 márciusáig Hitler sikerrel bevonta a támadási tervébe a bolgár államot, a magyar kormányra pedig politikai nyomást gyakorolt, hogy engedje át területén a német haderőt. Mindegyik állam csatlakozott a Háromhatalmi Egyezményhez. Jugoszlávia azzal a kikötéssel tette ezt, hogy abból rá nézve semmiféle katonai kötelezettség nem hárul, és az állam területe semmiféle német katonai átvonulásra és szállításra nem használható. A német kormány ezeket a feltételeket elfogadta, és azt is kilátásba helyezte, hogy a háború befejezése után támogatni fogja a jugoszlávok görög területekre vonatkozó igényeit.

Az 1941. márciusi fordulat

1941. március 27-én azonban Belgrádban fordulat történt, államcsínnyel angolbarát kormány került hatalomra, ami felborította Hitler előzetes elképzeléseit, és azonnal Jugoszlávia megtámadására adott utasítást.

A német katonai vezetés a Barbarossahadművelethez előzetesen tervezett tíz hadosztályát Jugoszlávia ellen vonlatta fel, azzal az elgondolással, hogy Ausztriából, a Dunántúlról és a Bánátról egyidejűleg indítja meg az offenzívát. Politikai akadályt csak Magyarország jelentett, mert Teleki még 1940 decemberében örökbarátsági szerződést kötött Jugoszláviával. A magyar miniszterelnök nem talált jó megoldást erre a politikai zsákutcára. Ha Hitlernek enged, akkor az angolok bizalmát veszti, a fegyveres semlegességi politika kudarcot vall, és az ország a németek oldalán túl korán keveredik háborúba. Ha nem enged, akkor a németek akár hazánkat is lerohanhatták volna. Miután nem talált jó megoldást a dilemma feloldására, öngyilkos lett. A *Bárdossy László* vezette új magyar kormány azonban csak akkor lépett hadba, amikor április 11-én az önálló horvát állam kikiáltásával Jugoszlávia formai értelemben megszűnt. A jugoszláv légierő már 7-én bombázott több dél-dunántúli vasútállomást.

Erőviszonyok

A németek 337 000 katonát, 1500 löveget, 875 tankot, 990 repülővetet be, és osztrák, magyar román és bolgár területről (innen légierővel) támadtak. Az olaszok 300 000 katonát és 660 repülővetet összesen két hadseregben. A magyar állam a horvát függetlenség kikiáltásakor lépett hadba, és 80 000 katonát mozgósított.

A jugoszláv hadsereg három hadseregcsoportban 700 000 katonát, 150-200 páncélost, 7000 löveget, 460 repülővet számlált, de a fegyverzet zöme elavult volt. A görög hadsereg 430 000 fős haderejét a britek kb. 62 000 fős expedíciós serege támogatta,

emellett 120 páncélos és 200-250 repülő volt bevethető a támadó német-olasz haderővel szemben.

A védelem dolgát megnehezítette, hogy az agresszorok több irányból támadhattak, így a védelemnek az erőit meg kellett osztania, ez főleg a jugoszlávok dolgát nehezítette meg. A védekező felek helyzetét az is nehezítette, hogy katonáik járatlanok voltak a modern hadviselésben, harci tapasztalataik még az első világháborúból származtak. A támadóknak viszont a hegyvidéki terep okozott problémákat, ugyanis az lassította erőik mozgását.

A Jugoszlávia elleni háború

A német légi erő Belgrádot április 6-án lebombázta (5500-6000 ártatlan civil pusztult el), és 49 repülőgépet elpusztítva lecsaptak a jugoszláv katonai repterekre, ezzel ki is vívták a légtér feletti uralmat.

A három irányból meginduló támadás Belgrád felé már 12-én elérte célját, a főváros bevételét. A jugoszláv állam gyorsan szétesett, mert a horvát hadosztályok fellázadtak, és 8-án Belovárban kikiáltották a független horvát államot, ezzel az északi védelem összeomlott, sok helyen (pl. Mostarban) a horvát usztasák maguk verték szét a jugoszláv védelmet, és átálltak a támadókhoz. A magyar hadsereg ezt követően gyorsan lerohanta a Muraközt és a Bácska térségét. Az olaszok a tengerparton 6 nap alatt 750 km mélyen törtek előre. Ugyanakkor a jugoszláv hadsereg a görögökkel összefogva az albániai olasz erőket támadta, a kezdeti sikerek után azonban a német-olasz ellentámadás miatt ez is kudarcba fulladt.

Április 18-ára Jugoszlávia elbukott, a német haderő csekély veszteséggel (558 fő, 60 repülő) igazolta a „Blitzkrieg” gyakorlatát. Az olasz haderő 3300, a magyar 350 főt veszített. Jugoszláviát a győztesek felosztották.

A görög hadjárat

Április 6-án hajnalban a német 12. hadsereg átlépte a bolgár-görög határt. Kezdetét vette a *Marita-hadművelet*. A németek könnyű gőzelemre számítottak, de csakhamar csalódniuk kellett: a görögök elszántan védekeztek. A görög védelmi tervek alapján Nyugat-Trákiát feladták, de a Metaxasz-vonalat mindenáron meg akarták védeni.

A védelmet harcedzett görög egységek (4 gyalogos hadosztály és 2 dandár) látták el, dolgukat megkönnyítette, hogy a hegyi utak szűkek, és ezeken a mozgás nehézkes volt. A Wehrmacht 3 napos támadással, bombázással puhította védelmet, de az áttörés sokba került neki. A Szaloniki felé áttörő egységek 700 főt veszítettek, és csak a hegyi és utászegységek bevetésével, véres kézitusában tudták felszámolni a Metaxasz-vonal erődjait.

Április 8-án a jugoszláv-görög határon is megindult a német támadás, amely a görög védelmet erejének megosztására kényszerítette. A két támadó ék megközelítette Szalonikit. Április 9-én a bekerített Szaloniki védelme kapitulált, és ekkor keleten a görög védelem összeomlott, 60 000 katona esett német fogságba.

A további hadműveletek során az angolok igyekeztek erejüket kimenekíteni a félszigetről (ez 24-25-én indult meg), és a görög főerők is dél felé hátráltak.

Április 20-án az *SS Leibstandarte Adolf Hitler* gyalogosezredének parancsnoka, *Sepp Dietrich*, aki már Közép-Görögországban járt, az itt bekerített görög haderő követeit fogadta, és a Metszovói-szorosban 1941. április 20-án aláírták a fegyverszüneti megállapodást. Elvileg sem *Sepp Dietrich*nek, sem *Georgiosz Colakoglu* tábornoknak nem volt joga az aláírásra. Ez nagy zavart okozott. *Wilhelm List* német tábornagy (Dietrich felettese) nem ismerte el a dokumentum érvényességét, és feltétel nélküli fegyverletételt követelt. A kapitulációt végül *List* tábornagy és *Colakoglu* tábornok írta alá. Az olasz távollétében szignált egyezmény bosszantotta *Mussolin*it, aki úgy érezte: kész tények elé állították, Hitler ezért utasította a 12. hadsereg parancsnokát, hogy április 24-én Szalonikiben szervezzék meg a görögök látványos fegyverletételt, amelyre Olaszország képviselőit is meghívták. Április 24-én 7.30-kor a brit expedíciós hadtest evakuálásának megkezdésekor megindult *Thermopülei* ellen a német támadás. Az új-zélandi 6. dandár sikerrel védekezett, és 15 német harcocsit hatástalanított. A védők sikerrel lassították a német támadást, a kiürítés ezzel időt nyert. A görög király és a kormány *Kréta* szigetére menekült.

Április 26-án a németek ejtőernyős akcióval akarták megakadályozni a Korinthoszi-csatorna feletti híd felrobbantását. A védelem közel 2300 fős volt, és erős légvédelme is telepítve volt. A németek közel 2000 katonát dobtak itt le, akiknek a híd felrobbantását kellett megakadályoznia a védelem megtörése után. A támadás – bár meglepte a védőket – csak részben járt sikerrel, mert a csatorna térsége a németeké lett, de a hidat nem tudták megóvni, az angoloknak sikerült felrobbantaniuk. Ennek ellenére 26-án Korinthosz, majd 27-én Athén is elesett. A briteknek viszont sikerült a német légi erők támadásai ellenére is 6 nap alatt közel 50000 katonát átmenekíteni *Kréta*ra.

A harcok során a görögök vesztesége 15 700 elesett, illetve sebesült katona és 223 000 hadifogoly volt. 21 900 brit is fogságba esett. A németek mindössze 2559 halottat és 5820 sebesültet veszítettek. Az olaszok

hadszíntéri vesztesége – 1940 októbere és 1941 áprilisa között – 13 755 halott, 50 875 sebesült és 25 067 eltűnt volt.

Kréta

Kréta szigete stratégiai fontossággal bírt, mert utánpótlási bázisként, hadikikötőként, illetve a reptereiről felszálló gépek révén a Földközi-tenger keleti medencéjét nagymértékben befolyásoló légitámaszpontként birtoklása stratégiai jelentőségű volt. A németek itt vetették be a legnagyobb számban a légideszantosokat (15000 ejtőernyőst és 8500 hegyivadászt), akik a sziget védelmét hatástalanítva, illetve lekötve megkönnyítették volna a tengeren át érkező inváziós erők dolgát. A német légi fölény volt a siker kulcsa. A szigetet 30 000 brit és 14 000 görög védte, de a reptereket védő erők közt rossz volt a kommunikációs kapcsolat (úthálózat hiánya). A német deszantosokat május 20-án dobták le, de a tervezett 3 reptér helyett – véres harcokban – csak egyet (*Malemét*) tudtak biztosítani. Mivel a védelem nehezen tudta a tartalékokat mozgósítani, ezért a második hullámban ledobott hegyivadászok megtartották a hídfőállást.

Május 21-22-én azonban a brit flottának sikerült az utánpótlást hozó olasz és német erőket visszavernie, de a német bombázók a britek több hajóját is megrongálták, ezért azok Egyiptomba vonultak vissza, ez pedig lehetővé tette német erősítések *Kréta*ra történő átdobását. A brit védelem 25-én már összeomlott, így megkezdték a sziget kiürítését. Június 1-re a sziget német kézre került, de a védő erők felét, kb. 15 ezer embert sikerült evakuálni. Több mint 12 ezren fogságba estek, és mintegy 4 ezren elestek. Nagy veszteségeket szenvedett az angol flotta is: elsüllyesztették 4 cirkálóját és 6 torpedónaszádját; 3 sorhajója, 1 repülőgép-anyahajója, 3 cirkálója és 8 torpedónaszádjá megrongálódott. A német ejtőernyős erők is hatalmas veszteséget szenvedtek, 220 repülőgépük pusztult el, és közel 4000 ejtőernyős halt vagy sebesült meg.

Következmények

A Balkán-félsziget megszerzése Hitler számára hatalmas siker volt, hiszen úgyszólván a *Barbarossa-hadművelet* hátát biztosította. A jugoszláv bauxit fontos nyereség volt a német hadiipar számára, *Kréta* megszerzése pedig átmenetileg a németek esélyeit javította az észak-afrikai fronton, az ide telepített légerő miatt. Ugyanakkor a Balkán gondot is okozott Hitlernek, ugyanis a hamarosan több országban is kibontakozó partizánmozgalom egyre több katonai erőt kötött le, amelyekre máshol is szükség lehetett volna. ■

A hercegi pár üdvözlése

Sarlós István

■ 1881. május 10-én kötött házasságot Rudolf trónörökös, Habsburg főherceg, a magyar korona várományosa. *I. Ferenc József* egyetlen fia 1858. augusztus 21-én született Laxenburgban, és 1877 után, tanulmányainak befejeztével – a korabeli elvárásoknak megfelelően – a családja és a birodalom érdekében családot kellett alapítania. Kiskorában *Zsófia* anyacsászárné (Ferenc József édesanyja) ellenőrizte a trónörökös nevelését, de az általa támogatott szigorú, katonás irányvonal nem tett jót a gyermeknek. A viselkedési problémák miatt *Erzsébet* királyné egy férjének adott ultimátummal elérte, hogy visszavehesse fia nevelésének irányítását. „*Sissi*” már a korabeli modern pedagógiai elképzelések szerint irányította fia nevelését és felkészítését a későbbi uralkodói szerepre. Ferenc József teljesen kizárta fiát az államügyek intézéséből, így a trónörökös mindvégig melőzöttnek érezte magát. 1877-ben a trónörökös befejezte tanulmányait, mivel apja nem engedte egyetemre: a konzervatív gondolkodású, a hagyományokhoz mereven ragaszkodó császár féltette fiát az egyetemen szabad gondolkodásától. Rudolf viszont édesanyja, *Erzsébet* jellemét örökölte, amelyet a neveltetése is felerősített, így sokkal szabadabban és emberközpontúan gondolkodott, a fiatal trónörökös fokozatosan meghasonlott a régi birodalmi „értékek” mentén való politizálás miatt, és a hozzá sokkal közelebb álló liberális eszmék irányába fordult.

Az egyetlen fiúgyermek, a trónörökös házassága és leendő családja az Osztrák-Magyar Monarchia jövője szempontjából sorsdöntőnek látszott. Feleségét is a Habsburg-ház és a birodalom elvárásai szerint választották ki, bár a családi kapcsolatok ellenőrzése után szabadon választhatott a „versenyben maradt” jelöltek közül. A választás Rudolf egyénisége miatt sem bizonyult egyszerű feladatnak. 1880 márciusában Rudolf Brüsszelbe utazott, és megkérte II. Lipót belga király lányának, *Stefániának* a kezét. *Stefánia* hercegnő édesapja a Szász-Coburg-Gothai házba tartozott, anyai ágon viszont a Habsburg-ház egy másik ágának leszármazottja volt (közös ősük az 1790–92 között uralkodó II. Lipót császár). Rudolf trónörökös eljegyzése, majd május 10-re tervezett esküvője megmozgatta a teljes birodalmat. Ferenc József elvárásának megfelelően a trónörökös pár az esküvője után „nászútján” körbeutazza a Monarchiát, és mindenütt hivatalos bemutatkozó fogadáson vesz részt. Az első útjukat május 20-án Magyarországra tervez-

ték, Budapesten a magyar törvényhatóságok küldöttsége köszöntötte őket. Április 16-án Baja város közgyűlésén a főispán jelentette be hivatalosan az eseményt, amelyre előre kijelölték az üdvözlő küldöttséget.

„15. közgy. [közgyűlési] 2621. kig. [közigazgatási] 1881.

Elnökő főispán Őméltósága meleg rokonszenvvel lett visszatértének kinyilvánítása mellett megnyitván a közgyűlést figyelmeztetésül felemlítette, miszerint Rudolf koronaherceg Őfelségének nászülési ünnepélye f. [folyó] é. [év] május 10én fog megtartatni, s Őfelsége Budapesten körülbelül 20án fogja a magyarországi hatóságok küldöttségeit fogadhatni. Mely alkalmából más törvényhatóságok példájára az elfogadási ünnepély emelésére Baja városa részéről is a szokott hódolat iránt intézkedni kellene, mire a közgyűlést felhívja.

Drescher Ede úr indítványozta, hogy egy díszküldöttség menesztessék fel azon ünnepélyre, mert ott hol Őfelsége ünnepélyének fénye emeléséről van szó Baja a többi hatóságok megett nem maradhat.

Szohner Antal úr. – Ezen díszküldöttség tagjait ajánlja: Dr. Hauser Mór polgármester, Scheibner Gyula főkapitány, Berényi Dániel apát-plébános, Dr. Ivánovits Pál, Szutrély Lipót, Drescher Ede, Milassin Zsigmond, Turóczy Mátyas urakat megválasztani miután nevezetteknek részint már megvan a díszruhája, részint pedig oly vagyoni állásban léteznek, hogy a díszruha beszerzésének költségei akadálynak nem tekinthető.

Berényi Dániel úr kinyilvánítja, hogy örömmel, sőt mondhatná büszkeséggel vállalkozik e díszküldöttséghez hozzájárulásra, egyúttal pedig indítványozza, hogy ezen küldöttség vezetésére főispán úr Őméltósága kéretnék fel. – Mi általános felkiáltással fogadtatott.

Ladányi Mór úr indítványozza, hogy a küldöttségi tagok részére 8 forint napidíj és költség kiutalványoztassék. Polgármester úr figyelmeztet, hogy a napidíjakra nézve a szabályrendeletet túlhágni nem lehet.

Határozat.

Miután Szohner Antal úr által javallott küldöttségi tagok a megbízatást elfogadták közakarattal a díszküldöttség tagjait megválasztatnak:

Dr. Hauser Mór polgármester

Scheibner Gyula főkapitány

Berényi Dániel

Dr. Ivánovits Pál

Szutrély Lipót

Drescher Ede

Milassin Zsigmond

Turóczy Mátyas urak napidíjaik és utiköltségeik

annak idején beterjesztendő számla alapján fognak a tanács által kiutalványoztatni.”

A szinte még gyermek, 17 éves *Stefánia* és Rudolf kapcsolata kezdetben jó volt. Rudolf szerette a feleségét, és 1883-ban, a leányuk születésekor is vigasztalta, hogy ő örül *Erzsébet* Mária főhercegnőnek, mivel a kislányok mindig aranyosabbak, mint a fiúk. A trónörökös pár egyénisége viszont olyan nagy mértékben különbözött, hogy hosszú távon kapcsolatuknak nem volt jövője. Az intelligens és érzékeny, a kötöttségeket nehezen viselő Rudolfnak nem tudott társa lenni a szigorú elvek szerint élő, az előírásokhoz ragaszkodó *Stefánia*. A trónörökös néha II. Józsefhez hasonlóan álruhában járta Bécset, elvegyült a nép között, egy ilyen útjára a felesége is elkísérte, akit viszont nem hatott meg a történet. A kezdetben egymás iránt szerelmet érző házaspár kapcsolata fokozatosan elhidegült. A hercegnő férje iránti megvetését fokozta, hogy Rudolf kicsapongó életet élt, szinte folyamatosan voltak szeretői, és prostitúttakhoz is járt, de ez ellen az udvarban semmit sem tettek, az ügyeket inkább eltussolták. Rudolf egy ilyen kalandja után a feleségének átadott nemi betegsége következtében *Stefánia* feltehetően meddővé vált, így a várt fiú trónörökösöt már nem szülhette meg férjének. 1889-ben a mayerlingi tragédia, Rudolf öngyilkossága – amiért többen a feleségét okolták – után *Stefánia* szakított a bécsi udvarral. 11 évig kerülte Bécset és valójában a Monarchiát is, míg 1900-ban feleségül ment *Lónyay Elemér* grófhhoz, és vele végleg Magyarországra költözött. ■

Rudolf trónörökös feleségével, *Stefániával*

A polihisztor és népnevelő – 150 éve halt meg Eötvös József (1. rész)

■ 150 éve hunyt el a 19. század egyik legnagyobb magyar oktatás- és kultúrpolitikus, BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF. A kiváló államférfi miniszteri tevékenysége városunk életében is kiemelkedő jelentőségű, hiszen az ő minisztersége idején, törvényjavaslata alapján nyitotta meg kapuit a bajai Tanítóképző Intézet, a mai napig működő Eötvös József Főiskola jogelődje, amely mind városunk, mind a régió oktatásában kiemelkedő szerepet töltött be. A nemzeti szabadelvű politika jelentős alakjáról azonban nem csak emiatt érdemes megemlékezni. Életéről és munkásságáról február végén a Türr István Múzeum történész munkatársa tartott online előadást, amelyet az alábbiakban olvashatnak.

„Hiszem, hogy az emberi nem oly haladásra képes, melyről még fogalmunk sincs, és a jólétnek és szellemi hatalomnak oly fokára emelkedhetik, mely legvérmesebb reményeinket is felülmúlja.”
(Eötvös József)

Kordé Nóra

■ Eötvös József élete az eszmék és ideológiák, az állambölcselet és filozófia, valamint az irodalom és a politikai élet hazai legmagasabb szinterein zajlott, ennek ellenére nem riadt vissza a gyakorlati életben való szerepvállalástól sem. Visszaemlékezéseiből kitűnik, hogy nem tartotta magát gyakorlati embernek, igaz, nem is vélte szükségszerűnek, hogy a haladáshoz szükséges eszmék és a fejlődés gyakorlati irányítása egy fejben és egy kézben összpontosuljon. Így vallott erről: „Nem jó, ha az, ki a szövétnet tartja, egyszersmind az utat keresi.”

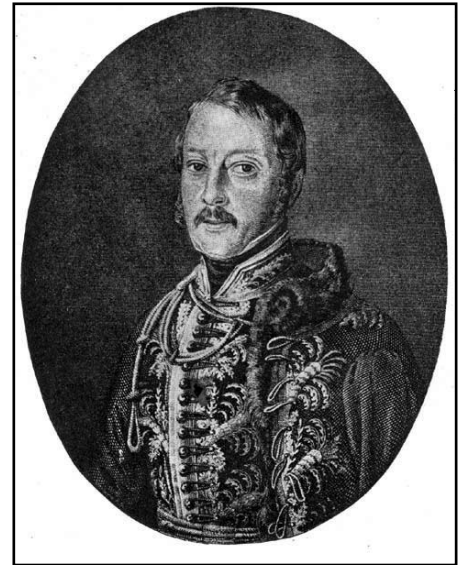

Eötvös József felesége,
Rosty Ágnes Than Mór festményén

Báró vásárosnaményi Eötvös József 1813. szeptember 3-án született Budán. A család Bereg vármegyéből származott, és Szatmár megyében is voltak birtokaik. Felmenői udvarhű arisztokraták voltak, ennek köszönhetően igen konzervatív nézeteket vallottak. Eötvös József dédapja, Eötvös Miklós 1768-ban nyerte el a bárói rangot, katonai érdemei elismeréseként, tőle szállt azután utódaira tovább. Nagyapja és apja – az idősebb és az ifjabb báró Eötvös Ignác – művelt arisztokraták voltak, akik magas rangú hivatalokat töltöttek be kamarásként, belső titkos tanácsosként, és mindketten tevékenykedtek királyi biztосként is, amiért a nép körében ellenszenv övezte nevüket. Apja teljhatalmú királyi biztосként részt vett 1831-ben a felvidéki kolerázadás leverésében. (Ld. erről 2020. májusi írásunkat – a szerk.)

Anyai részről Eötvös teljesen mást hozott magával. Édesanyja, a német származású báró Lilien József leánya, Anna volt, aki nem beszélt magyarul. A család számára a polgári értékrend és életforma volt meghatározó, amelynek révén az Erzsiben lévő – egyébként mintagazdasággá fejlesztett birtokon – gazdag társadalmi élet zajlott. A fiú gyermekkorát főként nyaranta a család itteni birtokán töltötte. A gyermek Eötvös nevelését anyja irányította német nyelven, amelynek következtében a németet igen jól elsajátította, míg a magyart kb. 10-12 éves koráig csak gyengén beszélte.

Anyja, Lilien Anna bárónő nemes jellemű és igen művelt, tanult nő volt, amit fontosnak tartott átadni gyermekei – Júlia, József és Dénes – számára is. Mindezen hatások következtében a magántanuló Eötvös szívesen olvasott és tanult. Amikor már a Budai Királyi Katolikus Gimnázium tanulója lett, és később, egyetemi éveit is gyakorta volt első társai közt a tanulásban és néha a csínyekben is. Beilleszkedése a gimnázium tanulóinak közé azonban nem volt zökkenőmentes. Ő maga többször emlegette, hogy amikor beadták a gimnáziumba, társai közül – egy zsidó kisfiú kivételével – senki sem akart egy padban ülni

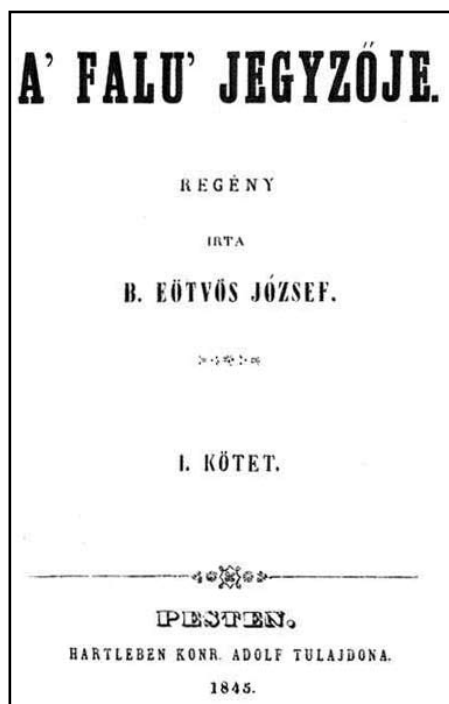
Eötvös Ignác báró,
a kultuszminiszter édesapja

vele. Amikor megkérdezte őket, hogy miért, azok azt válaszolták neki, hogy nem akarnak egy hazaáruló unokájával együtt ülni. Hazatérve a gyermek megosztotta ezt az élményét tanítójával, azzal a Pruzsinszky Józseffel, akit apja választott mellé, és aki kapcsolatban állt a magyar jakobinus mozgalommal, amiért börtönbe is került. Pruzsinszky állítólag azt felelte a hallottakra, hogy valóban hazaáruló a nagyapja, az apja és ő is annak készül, hiszen még magyarul sem beszél tisztességesen. A történet innen úgy folytatódott, hogy a gyermek minden idejét azzal töltötte, hogy kiálván megtanulja a magyart, és amikor már úgy gondolta, hogy ezt elérte – egyszer, egy tanóra után – kiállt társai elé, és elmondta, hogy apja és nagyapja a császárt szolgálják, de nem hazaárulók. Hozzátette azt is, hogy ő azzal szerez majd dicsőséget nevének, hogy hazáját fogja hűen szolgálni.

Hogy ez is egyike az Eötvös – kicsit sejtelmes – személye körüli anekdotáknak, vagy valós esemény volt-e, azt nagy valószínűséggel nem mondhatjuk meg, igazságtartalma mindenképpen lehet. Tudjuk, hogy Pruzsinszky igen nagy hatást tett a gyermekre, és ha Eötvös Ignác azt szeretne volna elérni a tanító által, hogy fiát elretentse a szélsőséges eszméktől, ezzel épp ellentétes hatást ért el. Nevelője ismertette meg a felvilágosodás szabadság – egyenlőség – testvériség eszméivel, fogékonyra tette tanítványát a hazaszeretet és a filozófiai tanok iránt. Életútját, életművét áthatotta a szabadság és az egyenlőség eszmeisége, amelyek nemcsak filozófiai és állambölcseleti, hanem szépirodalmi műveiben is visszaköszöttek. Az egyenlőség kérdése

egész életét és életművét áthatotta; olyannyira, hogy bárói rangjánál fogva magának sem kívánt előjogokat, miként erről a *Gondolatok* című művében is írt: „Nekem rossz néven veszik sokan, hogy az arisztokratákat nem tisztelem eléggé; és ámbár körükben születtem, hozzájuk semmi rokonszenvet nem érzek. Furcsa vád. – Vajjon a folyó vízének azon részét, mely a nap sugaraiban csillog, mily józan ember tartja a többinél különbnek?”

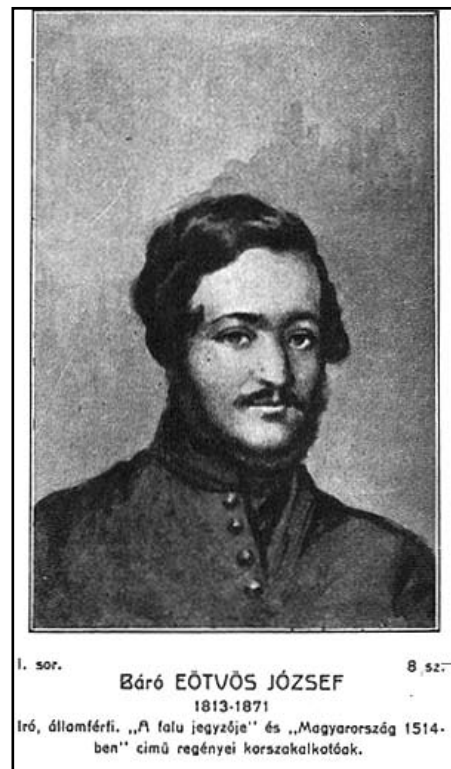
Egyetemi évei, oktatói is meghatározók voltak személyiségének formálódásában, hiszen 1826-tól a pesti egyetem bölcsészeti, majd jogi képzését végezte el. Oktatói között olyan jeles személyek tűntek ki, mint *Horvát István* történész vagy *Veszerle József* tanár; előbbinek a magyar történelem és a haza szeretetének elmélyítését, utóbbinak a francia forradalom iránti érdeklődés fenntartását köszönhetette. Az egyetemen ismerkedett meg és kötött életre szóló barátságot – a később történészként ismertté váló – *Szalay Lászlóval*, akivel *Kazinczy Ferencet* is felkeresték, mivel csodálattal tekintettek a nyelvművelő tudósra. Ugyanakkor nemcsak személyek, hanem maga a politikai közélet is magával ragadta a fiatal Eötvöst: az 1825-ös országgyűlés hatása, majd a reformkor nagyjainak – *gróf Széchenyi István* vagy *Kölcsey Ferenc* – művei és maguk a reformkori eszmék is. Mindezek a gyermek- és ifjúkori hatások Eötvöst egyre inkább az irodalom felé terelték, amelynek területén első nyilvános próbálkozásai drámai művei és drámafordításai voltak az 1830-as évek elején. *A kritikus apotheosisa* című drámáját *Bajza József* Kazinczy Ferencet támadó bírálata ellenében írta 1831-ben. Nem sokkal későbbiek a *Házasulók* című vígjátéka

(1833) és a *Boszú* szomorújáték (1834), ezek még igen fiatal írásnak bizonyultak, de az Akadémia már 1835-ben levelező tagjává választotta.

Egyetemi évei leteltével hivatalt vállalt, előbb Fejér megyében lett aljegyző, majd 1833-ban – főként apja hatására – ügyvédi vizsgát tett. Később, 1836-tól Bécsben a Magyar Udvari Kancellárián lett fogalmazó, 1837-től az eperjesi királyi tábla közbírója. Ekkoriban viszont már nem kötötte le a hivatali munka, sokkal inkább lelkesítette az irodalmi és a politikai élet, főleg az, amit az 1832-1836-os pozsonyi országgyűlésen tapasztalt, ahová elkísérte apját. Itt Kölcsey Ferenc és *Deák Ferenc* szónoklatai tették az ifjúra a legnagyobb hatást, Kölcsey hatásai az irodalmi munkásságában is kétségtelenül nyomon követhetők. Jó barátjával, *Trefort Ágostonnal* – későbbi sógorával – 1836-1837-ben külföldi utazást tettek: bejárták Németországot, Svájcot, Németalföldet, Franciaországot és Angliát. Ez az utazás és különösen annak franciaországi élményei ihlették *A karthauzi* című regényének történetét, amely meghozta Eötvös számára az írói elismertséget. Regénye 1838 és 1841 között jelent meg három részletben, az általa kezdeményezett, öt kötetes *Budapesti Árvíz* könyvben, amelyet az árvíz által károsodott *Heckenast Gusztáv* könyvkiadó támogatására indítványozott.

Külföldi utazása után visszavonultan élt Sályon, a család Borsod megyei birtokán, és irodalmi terveivel foglalkozott. A megyei politikai életbe is bekapcsolódott, már itt is kitént szónoki tehetségével. Több tudományos értekezése is megjelent ekkoriban: a *Vélemény a fogházjavítás ügyében* a *Thermis* című folyóiratban, a *Szegénység Irlandban* és a *Zsidók emancipációja* pedig a *Budapesti Szemlében*. Írói munkássága elismeréseként 1838-ban a Kísfaludy Társaság tagjává választották, a következő évben pedig a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja lett. Eötvös kimondott és műveiben is megfogalmazott célja ekkorra a „használni akarás” lett, amelyet nemcsak egyéni vagy különböző társadalmi rétegek szintjén gondolt, hanem akár az egész nemzet számára is. Ezért tartotta fontosnak azt is, hogy részt vegyen a politikai életben: az 1839-1840-es országgyűlésen, a főrendiház ülésein a *gróf Batthyány Lajos* által vezetett ellenzékhez csatlakozott, és annak – szónoklatai révén – mintegy ifjabbik vezérévé vált. Apja is részt vett az országgyűlés ülésein, ahol mindenben konzervatív álláspontot képviselt, míg fia annak szöges ellentétéként ellenzéki volt, és szabadelvű elveket vallott. Eötvös József a vallásegység, a szólásszabadság és a zsidók emancipációja kapcsán szólalt fel, és aratott igen

Eötvös József fiatal éveiben

nagy sikert beszédeivel az országgyűlésen, amely után egyhangúan beválasztották a büntető törvénykönyv kidolgozását előkészítő bizottságba is. Az 1830-as évek végén kezdett foglalkozni a hazai börtönviszonyokkal, amelyet elsőként a *Vélemény a fogházjavítás ügyében* című tanulmányában foglalt össze.

Magánéletében is jelentős változások zajlottak ekkoriban. A család Ercsiben lévő birtokát az anyagi veszteségek miatt kénytelenek voltak eladni. Ugyanakkor örömteli adatokat is találhatunk ezen időszakra vonatkozóan Eötvös életrajzában, hiszen 1842-ben vette feleségül *Rosty Ágnes*t, *barkóci Rosty Albert* Békés megyei alispán leányát. Házasságukból öt gyermekük született: *Ilona*, *Jolán*, *Loránd* (a későbbi fizikus), *Mária* és *Dénes*.

Írói jelleme az 1840-es években is tovább fejlődött, műveiben egyre aktuálisabb és mélyebb problémákat hoz felszínre, mint *A falu jegyzője* (1845) vagy a *Magyarország 1514-ben* (1847) című munkáiban. Előbbiben a vármegye és a nemesség mint a fejlődés gátjai jelennek meg, utóbbiban pedig a társadalmi egyenlőtlenségek kirobbanásának veszélyeit mutatja be a Dózsa-féle parasztlázadás példáján. *Victor Hugo* és a francia romantika is rendkívüli benyomást tett Eötvös költészetére és műveire ekkoriban, de írói hitvallása több is korának szellemi hatásainál: mindenek elé helyezi, hogy azokkal használjon, azaz nála nem a művészet az elsődleges – persze ez is szükséges –, hanem az emberiség emelése, mint cél, még akkor is, ha ez az alkotó szá-

mára lemondással jár. Akkor is, ha – mint írja *Én is szeretném* című versében – derűsebb, „nyájasabb dalok” helyett „Fajom keserve hangzik énekimből, Dalom nehéz koromnak jajsza.” A Kisfaludy Társaság 1847-ben Eötvöst választotta meg elnökének.

A politikai életben is a használni akarás vált céljává, mint mondta már 1837-ben: „Eljött az idő, hol végre a nemzetnek, mely múltja hibáirul meggyőződött, irányt kell adnunk, ez leend életem iparkodása.” Ebben a szellemiségben tevékenykedett tovább és vett részt az ellenzék körében az 1843-1844-es országgyűlésen is, ahol szinte nem volt olyan kérdés, amely kapcsán ne szólt volna fel. Nézeteit tekintve Széchenyinél haladóbb, Kossuthnál visszafogottabb volt. A kettejük közt zajló vitába is bekapcsolódott 1841-ben, amikor Széchenyi ellenében (a Pesti Hírlapra vonatkozóan) a sajtó- és szólásszabadság érvényesítése miatt emelt szót.

A reformellenzéken belül különálló ideológiai nézetekkel bíró csoportosulást alkotott Eötvös és barátja, Szalay László, valamint Trefort Ágoston és Lukács Móric, akikhez *Csengery Antal, Kemény Zsigmond, Irinyi József, Madách Imre* és *Szontágh Pál* is csatlakozott. A polgári parlamentarizmus elveit vallották, a felelős kormányt és a népképviselőt alapuló országgyűlés törvénybe iktatását sürgették, szót emeltek a nemesi kiváltságok és az idejétmúlt vármegyerendszer ellen, viszont a polgári átalakulást a Habsburg-monarchia keretein belül képzelték el. Elméleti munkásságukkal pedig letették az államtudomány és a politikaelmélet alapjait. Már akkoriban *centralistáknak*, vagy – elméleti megközelítéseik miatt – kissé gúnyosan „*magyar doktrinereknek*” is nevezték őket. Elveiket mind szélesebb körben hirdethették, miután 1844-ben Kossuth Lajostól Szalay László vette át a *Pesti*

Hírlap szerkesztését, ugyanakkor nagy népszerűsége ekkor sem tettek szert. Eötvös a reformok szükségességét elsődlegesen fontosnak tartotta, nem véletlen, hogy épp ezt a címet kapta az 1846-ban megjelent *Reform* című munkája, melyben visszaköszöttek nézeteinek fejtegetései, amelyeket a *Pesti Hírlap* cikkeiben is közreadott. Ennek előszavában vall politikai szemléletmódjáról, amely miatt következetlenséggel is vádolták: „*Nem tartozom ugyan azok közé, kik a politikai következetességet abban keresik, hogy egyszer kimondott nézeteikhez mereven ragaszkodjanak, sőt valamint arra törekedtem mindég, hogy nézeteimet a tényekkel összehasonlítva azokat rectificáljam, úgy kötelességemnek fogom mindég ismerni, hogy valahányszor ezen uton meggyőződésem valamely kérdésre nézve változott, azt teljes nyíltsággal kimondjam.*”

Folytatjuk ■

Magas állami kitüntetés Dr. Hegedüs Tibornak

■ Nemzeti ünnepünk, március 15. alkalmából 2021-ben is számos magas állami kitüntetést ítéltek oda az arra érdemeseknek. Az idei díjazottak között volt DR. HEGEDÜS TIBOR fizikus csillagász, a Szegedi Tudományegyetem Bajai Observatóriumának igazgatója, a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Fizikai Intézete Csillagászati Tanszékének vezetője, tiszteletbeli egyetemi docense, aki nemzetközileg is elismert asztrofizikai kutatásai, oktatói és tudományos közéleti tevékenysége, valamint a Nemzetközi Csillagászati és Asztrofizikai Diákolimpiára készülő magyar középiskolások felkészítésében vállalt szerepe elismeréseként a Magyar Érdemrend lovagkeresztje polgári tagozata elismerésben részesült. A kitüntetéseket a vírushelyzet miatt később adják át.

A lapunkban is számos alkalommal publikáló szerző elismeréséhez sok szeretettel gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Fotó: Kelemen Áron

Tisztelt Olvasóink, Előfizetőink!

■ Lapunk, a *Bajai Honpolgár* egyes lapszámainak ára és az előfizetés költsége éveken át nem emelkedett. A postai díjszabások, illetve a papíráruk (borítékok) árának többszöri emelkedése miatt 2021-től előfizetési díjaink minimális növelésére kényszerülünk, de bízunk abban, hogy lapunkat a jövőben is megrendelik. Az előfizetési díjak a következő naptári évre az alábbiak szerint módosulnak:

- Az egyes lapszámok ára nem változik (330 Ft, dupla szám 600 Ft), és nem emelkedik a **helyben** történő kézbesítés díja sem, továbbra is **4000 Ft/év**;

- A **belföldön** történő előfizetés díja **8000 Ft/év**;

- A **külföldi** előfizetés díja **20 000 Ft/ év**;

- Az **online** előfizetés díja nem változik, továbbra is **5000 Ft/év**.

A további részletekért keresse terjesztőnket, **Vida Pétert** a 79/ 322 600-as telefonszámon, az online előfizetés részleteit megtalálja honlapunkon (bajaihonpolgar.hu). Rendelje meg lapunkat most vagy ajándékozza meg messzebbre szakadt rokonait, barátait, ismerőseit Bajai Honpolgár előfizetéssel!

**A Bajai Honpolgár Alapítvány
Kuratóriuma**

Keresztnévadási sajátosságok három bácskai sváb településen a 18. és 20. században* (3. rész)

Mayer János

■ A névadási gyakorlat 1915–1920 között

Második vizsgált időszakunkba belesik az első világháború, illetve a déli régió szerb megszállásának időszaka, amely Kollut számára véglegesnek bizonyult (a trianoni békeszerződés a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak ítélte), míg Csátalja és Bácsalmás 1921 után visszatért Magyarországhoz.

A 20. századra Csátalja lakossága több mint kétszeresére növekedett, az 1920-as népszámlálás szerint 2418 lakosa volt. A falu ekkor is homogén német településnek számított, magyar nemzetiségűeket/nevűeket csak elvétve találni az anyakönyvekben. Kolluton 1900-ban a népességet 2662 német, 55 magyar, 13 sokác és 2 „egyéb” alkotta. Bácsalmáson 1920-ra a lakosság száma 11 517-re nőtt, a németek 7030-an voltak. Emiatt is alakult, hogy a bácsalmási németek zöme – ellentétben a kollutiakkal és a csátaljaiakkal – hamar két-, sőt gyakran háromnyelvűvé vált, és a vegyes házasságok sem voltak annyira ritkák, mint a másik két településen. Bácsalmásról jóval kisebb mértékű volt az elvándorlás; a terület szerencsés természeti adottságai miatt a folyamatosan növekvő népességet is el tudta látni. Vagyis Kollut népessége érdemben nem változott a 18. század végi állapothoz képest, Csátalja népessége nagyjából 2,5-szeresére növekedett, míg Bácsalmás lakossága csaknem megnégyszereződött.

A nagy migrációs folyamatok erre az időre befejeződtek, a lakosság magja mindhárom helységben állandósult. A két kisebb településen a nem német etnikumhoz tartozók szinte csak a vagyontalan napszámosok, pásztorok, illetve az igen szűk helyi hivatalnoki, értelmiségi (tanító) rétegben voltak megtalálhatók. A magasabb (középfokú) iskolákat elvégző helyi elöljárók között gyakoribb volt az, hogy más településről hoztak házastársat maguknak, aki sok esetben eltérő (főleg magyar) etnikumhoz tartozott. Bácsalmáson jóval magasabb a napszámosok, kisparasztok számaránya; Csátalján és Kolluton az anyakönyvekben megjelenő ifjú apák többségét birtokos parasztként (földművesként) jelölték.

Az anyakönyvezési gyakorlat nyelve a vizsgált időszakban mindvégig a magyar volt. (Ezen a szerb megszállás időszaka sem vál-

toztatott, a később a délszláv államhoz került Kolluton az anyakönyvekről utóbb egy azonos tartalmú, szerb nyelvű formanyomtatványra kerülő másolat készült.) A keresztneveket csaknem minden esetben magyaros formában jegyezték be, olykor – főleg Bácsalmáson – becézett alakban is (pl. *Erzse, Boris, Rózsí*). A bejegyzéseket egységes formanyomtatványokba kézzel írták. Az adatsor a született gyermek neve mellett tartalmazta a születés idejét, mindkét szülő és a keresztszülők teljes nevét, a keresztelés idejét, az apa és a keresztapa foglalkozását, a szülők, keresztszülők lakhelyét, illetve – ha nem helyi eredetűek voltak – származási helyét is. Törvénytelen gyerekek esetében csak az anya nevét adták meg (az ő szüleinek foglalkozásának jelölésével), de időnként egy-egy megjegyzés utalt a „természetes apa” személyére, különösen, ha utóbb a gyermeket törvényesítették.

Az első világháború az anyakönyvezésekben, kereszteleésekben néhány kényszerhelyzetet is eredményezett. Feltűnően sok az olyan keresztelés, amelyen csak az egyik keresztszülő (a keresztanya) van jelen mintegy férjiet is képviselve, több bejegyzés utal pedig arra, hogy az „eredeti” keresztszülőket valaki helyettesíti, és az is gyakoribb, hogy házaspárok helyett egyedülállók látják el a keresztszülői feladatokat. A háború természetesen a születések számára is komoly hatással volt: 1915–17 között (amikor a nemzőképes korú férfiak nagy része frontszolgálatot teljesített vagy hadifogságban volt) a születések száma radikálisan visszaesik, visszatérésük után (1919-től) újra nagy emelkedésnek indul.

E tanulmányban csak a német lakosság névadási szokásait vizsgáltam. A 18. században a családnevek a legtöbb esetben elárulták a gyermek szüleinek származását is. A 20. század elején ez már nincs feltétlenül így: egy-egy magyar(nak hangzó) vagy más eredetű családnev mögött is lehetnek német anyanyelvű családok. Ennek oka lehet a név *torzultan rögzült írásmódja*, korábbi *beházasodás* vagy épp – hivatali tisztség viselése miatt választott – *névmagyarosítás* is. Mindegyikre találunk példát az említett községekben. Az eltorzult nevekre jó példa a lotaringiai, francia eredetű, Csátaljára Németbólyból került *Prevay* család esete, nevüket eredetileg minden bizonnyal másképp is ejtették; a *Temay* családnév *Paul Flach* szerint

A kolluti egyházközség vezetői a 20. század elején

többszöri elírás folytán *Dömer-Demer-Temer-Tema-Temay* „útvonalon” alakult ki, míg a *T(h)uri* család a Nyugat-Pfalzból származó ősei között francia eredetű személyek is lehetnek; nem kizárt, hogy az eredeti névalak inkább *Thoury* vagy *Thouray* lehetett, amelyet bemondás alapján rögzítettek magyaros ejtés szerint. A kolluti *Szén* család neve korábban a helyi anyakönyvekben is szerepelt *Sehn*, *Szahn* és *Seen* formában is, így itt is a helyi plébános saját etimológiájáról lehet szó. A Csátalján ugyancsak előforduló *Jen(n)ovai* név előfordult az anyakönyvekben *Genovein*, *Jenowein* és *Jeniwei* formában is: a torzult alak *Szent Ingenius* nevének német változatára (*Jennowein*) vezethető vissza. Nyilvánvalóan eredetileg nem német ősei voltak a csátaljai *Mihalovitch*, a bácsalmási *Skribanek* és *Sladki*, a kolluti *Kreppi* (*Creppi*), *Gatti*, *Majerus*, *Filipowitsch* és *Andriotta* családoknak sem, ám az ő rokoni-kapcsolati rendszerük egyértelműen elárulja, hogy elnémetesedett délszláv, cseh-morva, olasz, illetve francia eredetű familiákról beszélünk, akik a 20. században már egyértelműen a németek közé sorolták magukat.

A beházasodás jelenségére jó példa a *Lakatos(ch)* család, amelynek egyik Érseksanádról származó őse az 1830-as években települt Csátaljára; utódai már többnyire helyi németekkel kötöttek házasságot, egy évszázad múlva már a németek közé so-

* Az írás eredetileg a *Névtani Értesítő* folyóirat számára készült tanulmány népszerű, hivatkozások nélküli változata, egy korábbi verziója a *Múltbanéző online folyóirat* 2020/12. számában olvasható.

rolták őket. Ugyanez a folyamat játszódhatott le az őrszállási eredetű *Virág*, illetve a *Rostás* (*Roschtasch*) család esetében is.

A magyarosítás első hullámai ezeket a zárt bácskai falvakat nagyjából érintetlenül hagyták, a jelenség inkább majd csak az 1920-as, 30-as években lesz érezhető. Vannak persze példák magyarosításra ebből az időből is: a Vaskútról Csátaljára települő *Lichtenberger* család nevét egy buzgó dávodi plébános magyarosította *Világosra*, a kolluti *Schmidt* tanítócsalád pedig vélhetően felsőbb elvárásnak megfelelően változtatta nevét *Szentiványira* a 20. század legelején.

Ezek miatt olykor nem könnyű eldönteni, hogy az adott településen ki számított 1915-1920 között német nemzetiségűnek, bár a keresztszülők azonosítása gyakran eligazít a szülők nemzetiségének megállapításában is. A statisztikában csak azon megkeresztelt újszülöttek adatait vettem figyelembe, ahol legalább az egyik szülő valószínűsíthetően német nemzetiségű volt.

A névadások változásai az országos statisztikákban

Az 1896-1920 közötti időszak összesített statisztikája alapján a legnépszerűbb magyarországi férfinév: *János, István, Sándor, József, Ferenc, Lajos, László, Mihály, Imre* és a *Károly*. Ezek egy része már a 18. században is népszerű volt, de több, akkor ritkának számító vagy elő sem forduló név (a most 6. *Lajos*, a 10. *Károly*, a 15. *Gyula* és a 18. *Béla*) előretört. A névanyag is bővült, hiszen 1770-1800 között 88, most viszont 136 nevet anyakönyveztek. A leggyakoribb nevek megterheltsége is csökkent; bár mindkét időszakban a *János* név volt a leggyakoribb, aránya közel a felére csökkent, 18,22%-ról 9,62%-ra. Jól megfigyelhető a történelmi, akár pogány eredetű nevek előretörése (a már említettek mellett ilyen az *Árpád*, a *Kálmán*, a *Jenő* is). Egyes nevek (*Lajos, Sándor*) esetében divattá válásukhoz egy-egy híres korabeli viselője (Kossuth, Batthyány, Petőfi stb.) is hozzájárulhatott.

A női nevek esetében nagyobb a változás: 1896-1920 között a *Mária* név a leggyakoribb (1770-1800 között a 4. helyen szerepelt), és 15,52%-os megterheltsége is igen magas. Utána a leggyakoribbak: *Erzsébet, Julianna, Rozália, Margit, Ilona, Anna, Zsuzsanna, Eszter, Zsófia*. Ha nem is a tíz leggyakoribb, de a még népszerű nevek között sok „új” jelenik meg (*Júlia, Gizella, Róza, Irén, Etel, Irma, Jolán, Vilma, Olga, Emma, Lujza, Aranka*), a leggyakoribbak közül kiszorult sok ószövetségi név (*Judit, Ráchel, Sára*). A korábban igen gyakori nevek egy része (a 7. *Anna*, a 17. *Katalin*, a 28. *Borbála*) vesztett ugyan népszerűségéből, de továbbra is az élmezőnybe tartozik. A régen

elő nem forduló nevek egy része idegen divatnevek átvétele (*Matild, Vilma, Irma, Olga*), más része történelmi (*Gizella, Jolán*), a régi magyar *Arankát* 1840 körül élesztették fel a latin *Aurelia* magyarításaként. A női nevek száma is jelentősen gyarapodott: míg a 18. század végén 50 nevet jegyeztek be, addig ez a szám 1896-1920 között 118-ra nőtt. Valamelyest csökkent a leggyakoribb nevek megterheltsége is, bár az első hat leggyakoribb név még ekkor is az adott neveknek több mint felét tette ki.

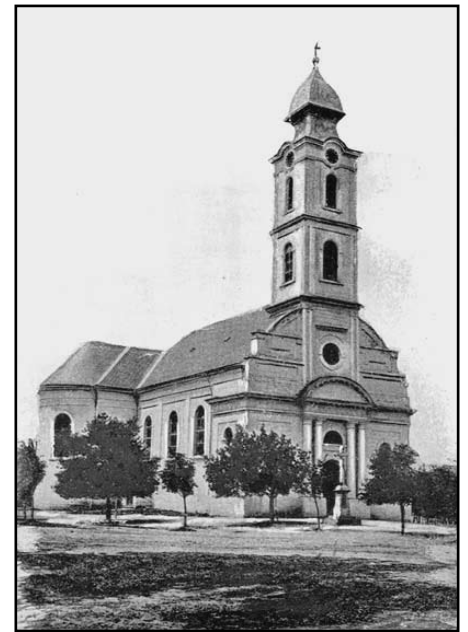
Névadás a bácskai falvakban 1915-1920 között a statisztika tükrében

Az országos tendenciák zárt faluközösségekben nem szükségszerűen tükröződnek, és kérdés, hogy a többségi társadalom névdivatja mekkora hatással van a német kisebbségre. E korszakban birodalmi német hatással már nem érdemes számolni, az egykori telepések utódainak személyes és kulturális kapcsolata származási helyükkel szinte teljesen megszakadt.

Az időszakban a három településen együtt 1505 olyan anyakönyvezés történt, amelynél legalább az egyik szülő német volt (Bácsalmás 927, Csátalja 335, Kollut 239). Ez mindenütt csökkenés a 18. század végi számokhoz képest, de Kolluton a legszembetűnőbb, ahol a születések száma a 18. század végének a felét sem érte el. A tendencia a két háború között folytatódott; háttérben feltehetően a birtokok egyben tartását célzó egykészes állhat.

A három településen együttvéve a német lakosság körében mindössze 92 név fordult elő. (A szám 1790-95 között 110 volt.) Számuk azonban ennél is kevesebb, ha ugyanazon nevek eltérő névváltozatait (*Róza/Róza/Rozália/Rozina; Júlia/Julianna; Mária Anna/Marianna*) egy névnek tekintjük. Ehhez még érdemes azt is hozzávenni, hogy számos név a három település közül kizárólag a vegyes lakosságú és nyitottabb társadalmú Bácsalmáson fordul elő. Vagyis az már ebből a számadatból is jól látható, hogy e településeken – ellentétben a kor országos tendenciájával – a névkészlet jelentős szűkülése figyelhető meg.

A leggyakoribb nevek tekintetében is jelentős eltéréseket láthatunk. A férfinév között a három település összesítésében a *József* (*Josef, Joseph*) keresztnév volt a leggyakoribb (118 előfordulás, 16%), az élbolyban a *János/Johannes*, az *Antal/Anton*, az *Ádám/Adam*, az *István/Stefan* és a *György/Georg* állnak. Ezek a nevek egytől egyig szerepeltek az 1790-1795 között leggyakoribbak között is. A legalább kétszer előforduló nevek szinte egytől egyig olyanok, amelyek a 18. században is gyakoriak voltak. A női nevek közül a *Mária* (*Maria*) toronymagasan listavezető (137 előfordulás, 19%), ami főleg annak fé-

Bácsalmás katolikus temploma az előző századelőn

nyében érdekes, hogy a 18. században önállóan adva csak elvétve fordult elő. A sorban utána következő nevek (*Katalin/Katharina, Teréz/Theresia, Magdolna/Magdalena, Anna, Erzsébet/Elisabeth, Éva/Eva, Borbála/Barbara*) mind szerepeltek a 18. században népszerű nevek között is. A 18. században gyakoriak közül egyedül az *Ágota* (*Agathe*) szorult vissza jelentősen, ebben az időszakban mindössze kétszer adták. Kifejezetten új név egy sem jelent meg; a *Júlia* (*Julia*), *Róza* (*Rosa, Rose*), illetve a *Rozina* (*Rosina*) ebben a formában ugyan nem szerepelt a 18. századi összesítésben, de e nevek más változatai (*Julianne, Rosalia*) igen, így új nevekről beszélni nem lehet. A 18. században még ritkának számító, de nem példa nélküli *Gertrúd* (*Gertrude*) és *Cecília* (*Cäcilie*) nevek viszonylag gyakoribbá váltak (9, illetve 6 előfordulás), míg a korábban népszerűbb *Margit* (*Margarethe*) valamelyest visszaesett (korábban 35, most 21 előfordulás). Ez azért érdekes, mert országos viszonylatban a név népszerűsége növekedett, 6,61%-os megterheltséggel az 5. leggyakoribb női név volt.

Feltűnő viszont, hogy milyen női és férfi keresztnév tűnt el teljesen: pl. *Boldizsár* (*Balthasar*), *Bertalan* (*Bartholomäus*), *Benedek* (*Benedikt*), *Balázs* (*Blasius*), *Brigitta* (*Brigitte*), *Dorottya* (*Dorothea*), *Kristóf* (*Christoph*), *Eleonóra* (*Eleonora*), *Jakoba, Johanna, Regina, Marcella* (*Marzella*), *Viktória* (*Viktoria*), *Rókus* (*Rochus*), *Bálint* (*Valentin*), *Zsófia* (*Sophia*) stb.

A századelő magyarországi névdivatjával a statisztika bizonyos pontokon átfedést mutat, másutt jelentősen eltér tőle. A hagyományosan, évszázadok óta népszerű férfinév (*József, István, János*) itt is az élmezőnyben

találhatók, viszont az újabban divatba jött neveknek (*Lajos, Béla, Jenő, Árpád*) szinte nyomát sem találjuk. Egy részüknek nincs is német változata, az a trend pedig elég erős, hogy a gyermekek többnyire olyan neveket kaptak, amelyeket mindkét nyelven ki lehet fejteni. Az országos átlaghoz képest feltűnően magas a 3. helyen szereplő *Antal (Anton)* és a 4. *Ádám (Adam)* név gyakorisága; utóbbi az országos listán csak az 51-52. helyen szerepel, előbbi pedig a 12. volt.

A női nevek esetében itt is ugyanaz a név (*Mária*) a leggyakoribb, mint amelyik a századelő országos átlagában is, de sokkal nagyobb arányban. Az utána következő nevek esetében viszont nagy az eltérés: a 3 településen összesítve a leggyakoribb nevek egy részének (*Katalin, Teréz, Borbála, Rozália*) népszerűsége országosan jelentősen visszaesett, az itt 4. leggyakoribb *Magdolna* név országosan a 27. helyre esett vissza. Ehhez képest feltűnő az *Éva (Eva)* név gyakorisága; a századelőn az országban 1896-1920 között 0,22%-os aránnyal mindössze a 40-41. leggyakoribb volt, itt viszont a 7. legnépszerűbb. Az újabb névdivatoknak csak minimális hatása látszik: az országosan 6. *Ilona (Helene)* név mindössze ötször fordult elő; más, országosan népszerű nevekre (*Etel, Irma, Jolán, Vilma, Olga, Emília, Zsófia*) egyetlen példát sem találtam, de a *Sarolta, Irén, Emma* vagy az *Aranka* is csak egyetlen esetben került az anyakönyvekbe.

Az egyes településeket vizsgálva azt látjuk, hogy bizonyos nevek viszont csak Bácsalmáson fordulnak elő (*Ernö/ Ernst, Nándor/ Ferdinand, Géza, Béla Sándor/ Alexander, Oszkár/ Oskar, Lajos/ Ludwig, Kilián/ Kilian, Gábor/ Gabriel, Alajos/ Alois, Menyhért/ Melchior, Rudolf, Lukács/ Lukas, Edit/ Edith, Paula, Gizella/ Gisela, Elvira, Aranka, Sarolta*), bár ritkán, és többnyire vegyes házasságokban adták őket. Ebben az időben Bácsalmáson összesen 49 férfi- és 31 női nevet adtak az újszülötteknek. Közülük a *Lőrinc (Lorenz)* tűnik az átlagosnál

Születési anyakönyv latin nyelvű formulája a 19-20. századból

gyakoribbnak, ui. a másik két településen csak elvétve fordult elő, itt 8 előfordulással viszonylag sokszor találkozunk vele. A 18. században helyben gyakorinak számító női nevek közül a *Borbála (Barbara)*, a *Marianna (Marianne)* és az *Ágnes (Agnes)* szinte teljesen eltűnt (3-3, illetve 1 előfordulás), a férfiaknál a *Miklós (Nikolaus)* jelentősen visszaszorult (3 előfordulás). Ezt leszámítva ugyanazok a nevek számíthatnak e leggyakoribbnak, mint 1790-1795 között.

Csátalján ebben az időben mindössze 20 férfi- és 21 női név fordult elő, de ezek közül 7 férfi- és 6 női nevet legfeljebb kétszer adtak a megkeresztelteknek, így aztán a leggyakoribb neveknek óriási túlsúlya látszik. A férfinevek közül feltűnő a *Mátyás (Matthias)* név gyakorisága (21 előfordulással helyben ez a 3.); ez a keresztnév országosan nem szerepelt

a leggyakoribbak között (a 25. volt), de a másik két településen is csak ritkán fordult elő (Kolluton egyszer sem). A 18. században gyakori női nevek közül a *Borbála (Barbara)* esett vissza (3 előfordulás); az összes többi akkor népszerű keresztnév 1915-1920 között is annak számított. „Új” férfinevként csak a *Lénárd (Leonhard)*, *Flórián (Florian)* és *Tamás (Thomas)* jelent meg 1-1 előfordulással, de ezek is bibliai és martiriológiai nevek, amelyek közül korábban is válogattak. A női nevek között egyetlen olyan sincs, amely a 18. században ne fordult volna elő. Az akkor legalább négyszer előforduló nevek közül teljesen eltűnt a *Jakab (Jakob)* és a *Zsuzsanna (Susanne)*, a többi legalább ennyiszor 1915-1920 között is megtalálható.

Kolluton 29 férfi- és 16 női keresztnévet adtak 1915-1920 között, de 10-nél többször csak a három leggyakoribb férfi- (*József/ Josef, János/ Johannes, Antal/ Anton*) és az 5 legnépszerűbb női nevet (*Marianna/ Marianne, Katalin/ Katharina, Anna, Magdolna/ Magdalena, Rozália/ Rosalia*), minden más elenyésző számban fordul elő. Itt a statisztika annyi sajátosságot mutat, hogy a másutt legnépszerűbb *Mária/ Maria* név mindössze négyszer fordul elő, helyette viszont annak névváltozata, a *Marianna (Marianne)* a leggyakoribb. A 18. századhoz képest jelentős az *Ágota (Agathe)*, *Erzsébet (Elisabeth)* *Margit (Margarethe)* név népszerűségvesztése (2-2, illetve 4 előfordulás), a *Mátyás (Matthias)* név pedig teljesen eltűnt; a többi, akkor gyakorinak számító név ebben az időben is

A leggyakoribb férfinevek a vizsgált településeken 1915–1920			
	Név	db	Összesítve
1.	József (Joseph)	117	15,5
2.	János (Johannes)	97	12,9
3.	Antal (Anton)	80	10,6
4.	Ádám (Adam)	61	8,1
5.	György (Georg)	45	6
6.	István (Stefan)	41	5,4
7.	Mihály (Michael)	39	5,2
8.	Mátyás (Matthias)	29	3,9
9-10.	Ferenc (Franz) Márton (Martin)	27-27	3,6
Összesen		563	71,2

népszerű maradt. A 18. században még legalább négyszer előforduló nevek közül viszont teljesen eltűnt még a *Boldizsár* (*Balthasar*), a *Zsuzsanna* (*Susanne*), a *Keresztély* (*Christian*) és a *Genovéva* (*Genoveva*). Új névként találkozzunk a *Lajos* (*Ludwig*), az *Ede* (*Eduard*), a *Dezső* (*Desiderius*) és a *Vendel* (*Wendelin*) formákkal, de ezek csak egy vagy két esetben találhatóak meg, ráadásul többnyire nem az őshonos lakosság körében. A női nevek közül egyedül az *Iren* (*Irene*) olyan név, amelynek helyi előzménye nem volt (ez is egy vegyes házasságban).

A többes névadás hagyománya Csátalján és Kolluton jelentősen visszaszorult, Bácsalmáson viszont aránylag élő tradíció volt; igaz, nem a régi névformákat követve. A leggyakoribb kettős név még mindig az *Anna Mária*, de a három településen együttvéve ez is mindössze 9-szer fordult elő. Ezen kívül a Mária név más keresztnévvel (*Anna, Terézia/Theresia, Erzsébet/Elisabeth, Margit/Margarethe, Magdolna/Magdalena*) való kombinációja fordult elő gyakran. Minden más többes névadás annyira ritkán (1 vagy 2 alkalommal) fordult elő, hogy ebből igazi tendenciát levonni nem lehet. Második vagy harmadik keresztnévként néhány olyan névvel (*Dániel/Daniel, Kelemen/Clemens, Kálmán/Koloman, Ella, Antónia/Antonia, Ida, Brigitta/Brigitte*) is találkozunk, amelyekkel egyébként nem. Az egyébként továbbra is gyakori *János* (*Johannes*) név párosítása más nevekkel viszont szinte teljesen eltűnt.

A névátörökítés hagyománya továbbra is erősen meghatározta a névadásokat. Az időszakban a névadások közel a felében (702 eset) örökölte a gyermek valamelyik keresztszülő nevét, további 312 alkalommal valamelyik szülőét. Ha mindehhez a születések számának jelentős csökkenését is hozzászámítjuk, akkor ez a tradíció is hozzájárulhatott a névkészlet szűküléséhez. Az első, második, de olykor a harmadik, negyedik gyermek esetében sok esetben a választás „nem volt teljesen szabad” (hiszen a komaság hagyományait illet betartani, és gyakran még a szülők, nagyszülők nevét is örökíteni próbálták). Ha viszont – mint az ebben az időben már egyre inkább megfigyelhető volt – egy családban csak egy-két gyermek született, akkor a ténylegesen adható nevek száma csökkent, így új nevek megjelenését legfeljebb más településről származó keresztszülők vagy házastárs esetében lehet várni.

Összegzés

A zárt bácskai német faluközösségek hagyományőrző jellege nemcsak a paraszti létforma és értékrend, a katolikus vallásyakorlás, hanem a névadás tekintetében is erős volt. A névadáshoz kapcsolódó szokásrendszer fő

A leggyakoribb női nevek a vizsgált településeken 1915–1920

	Név	db	%
1.	Mária (Maria)	137	18,2
2.	Katalin (Katharina)	99	13,2
3.	Teréz (Theresia)	87	11,6
4.	Magdolna (Magdalena)	66	8,8
5.	Anna	58	7,7
6.	Erzsébet (Elisabeth)	47	6,3
7.	Éva (Eva)	36	4,8
8-9.	Borbála (Barbara) Rozália (Rosalia)	32-32	4,3
10.	Marianna (Marianne)	25	3,3
Összesen		619	78,2

elemei már a 18. század végére kialakultak, sőt részben az óházában is élő tradíciókhoz nyúltak vissza. A névkészlet fő elemei megvoltak már a 18. század végére, és ez a 20. század elejéig alig változott. Általában azon nevek maradtak meg belőle, amelyeknek magyar névváltozata is volt, a jellegzetesen német/germán nevek vagy a Magyarországon alig ismert szentek kultuszához kapcsolódó névalakok a 20. századra teljesen eltűntek. A német nyelvterületek névdivatjai a névadásokat egyáltalán nem befolyásolták, de a magyar névdivatok is csak mérsékelt hatást gyakoroltak rájuk. Feltételezhető, hogy a buzgó katolikus „svábok” névadását az élő hagyomány mellett a helyi plébánosok is befolyásolhatták. Az együtt/egymás mellett élő nemzetiségek viszont szinte semmilyen hatással nem voltak egymás névadási gyakorlatára. Látszik is, hogy az etnikailag vegyesebb Bácsalmáson a leggazdagabb a névkészlet (bár ez viszonylagos), és itt érződik jobban a többségi magyar társadalom gyakorlatának hatása is.

Az itt vázolt névadási tendencia minden bizonnyal egészen 1945-ig érdemben nem változott sokat (a későbbi népszámlálási, kitelepítési listákon nagyjából hasonló keresztnévvel találkozunk). Utána viszont Kollut német lakossága és katolikus közössége gyakorlatilag eltűnt, az 1944-45-ös jugoszláviai etnikai tisztogatás túlélői sokfelé szóródtak szét, hagyományaik új hazájukban nem tudtak folytatni. Bácsalmáson és Csátalján a helyi németység 1946 után kisebbségbe került, sokáig hagyományait, nyelvét sem ápolhatta. Számuk helyben igazából a reprodukciójukat sem tette lehetővé, az egyre gyakoribb vegyes házasságokkal a névadásban is új szokások és új nevek kerültek előtérbe. A kollektivizálással pedig a helyi társadalmi struktúrák is végleg felbomlottak, a társadalmi mobilizációval, a hírközlés modernizációjával, a vallásos élet visszaszorulásával pedig a megmaradt svábokat új típusú hatások érték,

és ez bizonyos idő múltával – egyebek mellett – névadási gyakorlatukra is hatással volt. ■

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszáma: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elofizetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz. Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslataikat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

„A döntés a te kezében van...!” – A jövő a mi kezünkben

Országos első helyezett a Szent László ÁMK ÖTEK-csoportja

A csapattagok beszámolója alapján összeállította: Lex Orsolya

■ A Szent László ÁMK tanulóiból alakult ÖTEK csoport 2020 decemberében első helyezést ért el az Agrárminisztérium, a Herman Ottó Intézet és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Környezet-gazdaságtan Tanszéke által szervezett országos versenyen, a fenntarthatóság szemlélete és a környezettudatos fogyasztás témakörében. A 75 jelentkező csoport közül 11 jutott döntőbe. A vírushelyzetre való tekintettel a döntő megmérettetés online formában történt.

A csoport tagjai az ÁMK nyolc évfolyamos gimnáziumának 10.-es diákjai, akik már korábban is dolgoztak együtt különböző projektekben. Hatodik esztendeje osztálytársak, így pontosan tudják, kinek mi az erőssége, ki miben tudós.

A Szent László ÁMK Középkiskolájának osztályközösségei minden tanév elején választhatnak egy világnapot, jeles napot, ünnepet, melyről ők emlékeznek meg oly módon, hogy ezzel kapcsolatosan gyűjtőmunkát végeznek, installációt, kiállítást, projektmunkát készítenek, ezáltal felhívják az iskolaközösség tagjainak figyelmét az adott téma jelentőségére. A fent említett verseny győztes csapata ilyen „világnapi társuláshoz” kötődik, melynek témája az energiatakarékosság volt. A csoport nevet és logót is választott magának. Utóbbi középpontja egy virág zöld szirmokkal, körülötte egy stilizált villanykörtével. Az ábra köré került a csapat neve: *Energiatakarékos Emberek Kommandója* (EOTEK). A logóból matricák is készültek, melyeket az iskola különböző helyiségeinek villanykapcsolóira ragasztottak fel a diákok, így interaktív módon mindenkit bevontak projektjükbe, aki a villanykapcsolókat használja, vagy akár csak rájuk pillant: a közösség tagjainak könnyebben eszébe jut, hogy a villanyt csak akkor kapcsoljuk fel, ha valóban szükség van rá.

A sikeresen és hatékonyan együttműködő csapat bátran vállalkozott az országos versenyre, amire osztályfőnökük, *Turi Tünde*, valamint kémiatanáruk, *Magyarfalviné Kovács Annamária* is biztatta őket.

Az időközben nevét ÖTEK-re (Ökotudatos Emberek Kommandója) változtató csapat tagjait az alábbiakban mutatjuk be. *Iván Domonkos* kedveli a kihívásokat, a versenyhelyzeteket, és a vízilabda sportnak köszönhetően jó csapatjátékos is. Öt éve foglalkozik robotok programozásával, amibe az iskolai robotika szakkörön kóstolt bele először. Legújabb

hobbija, a horgászat is a természethez köti, hiszen közben az ember a szabad levegőn lehet, s persze a halfogás izgalma sem elhanyagolható érzés.

Mezőfi Máté szintén kedveli a mozgást, kilenc esztendeje dzsúdózik. Érdeklir a természettudományok, de a művészetek is: kisgyermek kora óta tagja a Vizuális Iskolának, kedveli a tűzzománc- és a kollázstechnikát. A műszaki jellegű, szerelés, *babrálás* dolgokat is sajátjának érzi, amit mérnök édesapjától örökölhett. A már említett, *Mohácsi Zoltán* tanár úr által vezetett robotika szakkörnek szintén oszlopos tagja.

Molnár Levente kicsi kora óta nagy rajongója a természetnek. Szeret kerékpározni, sárkányhajózni is, de érdeklir az informatika, a robotika is. Az iskolai szakkör tagjaival szívesen tartanak kedvcsináló bemutatókat az érdeklődő közönségnek. Továbbtanulni informatikai irányban szeretne.

Az „ÖTEK-brigád” negyedik tagja *Sáfrán Hunor*, akinek életében igen fontos szerepet játszik az ökotudatosság. Érdeklir a fenntarthatóság, az újrahasonosítás témaköre, foglalkoztatja a kommunális hulladék csökkentésének kérdése, a természetvédelem. Ennek jegyében otthonukban átalakította a hulladékgyűjtés mikéntjét. A jövőben is környezetvédelemmel, valamint a Bering-tengeren a szénhidrogén-kutatással szeretne foglalkozni. Szabadidejében szívesen járja a természetet fényképezőgéppel, s fotózza teremtett környezetünk, például a Gemenc csodáit.

Az országos versenyre való jelentkezés után kezdődött a csapatmunka első köre: plakátkészítés és egy tízezer karakteres tanulmány megírása. Ezekkel az ÖTEK túljutott az első fordulón, és bekerült a döntőbe. A két forduló között a fiúk kidolgozták iskolájuk fenntarthatósági stratégiáját, valamint az ökotudatosság jegyében reklámfilm forgattak. A kisfilm készítése során nagy kihívást jelentett, hogy olyan, egyperces (!) összeállítást készítsenek, mely a környezetbarát életmódot, a fenntartható fo-

gyszatást hirdeti, és szerepet kap benne az EU ökocímke és/vagy a Környezetbarát Védjegy. A képi megjelenítést lehetőségeikhez igazították. Turi Tünde javaslatára homogén háttér előtt csak kezüket használva mutattak be ökotudatos magatartással kapcsolatos helyes és helytelen cselekvéseket. Választott jelmondatuk („A döntés a te kezében van!”) illeszkedett a kisfilmben látottakhoz. Az iskola stúdiójában forgatott film jeleneteit többször is felvették, majd a legsikerültebbekből állt össze a végleges változat. A film szerkesztési és vágási munkálataiban a Szent László ÁMK médiafelelőse, az iskolai fotószakkör vezetője, *Iván Donát* segített. (A kisfilm a Szent László ÁMK facebook oldalán megtekinthető.)

Az online, élő döntő fordulóban a prezentációk bemutatása és tudáspróba következett. Tartalmas, igényes munkákkal készültek az ellenfelek is. Rájuk a szent lászlós legények nem is ellenfélként tekintettek, hiszen mindannyian a környezettudatos viselkedés, az ökotudatos életmód zászlóvivői. Az első helyezéssel járó boldogság és erkölcsi elismerés mellé a csapat tagjai egy karbonsemleges autópálya tesztpálya látogatását kapták fődíjúl.

Az ÖTEK tagjai nem pihennek azóta sem, hiszen újabb versenyek vannak a láthatáron. Kívánunk nekik hasonló sikereket, s reméljük, munkájuk minél több embert meggyőzhet a környezettudatos magatartás fontosságáról, továbbá hogy néhány évtized múltán, amikor munkájuk és együttgondolkodásuk hatása „beérik”, újra elmondhassák: „*Ez jó mulatság, férfimunka volt!*” ■

„Nekem a siker az, ha valami jó dolgot tudunk összehozni...”

Majorcsicsné Ujjady Krisztinával művészeti oktatásról, a népzene és néptánc szeretetéről, kultúraszervezésről

■ *E havi interjúalanyunk sokoldalú személyiség, aki akár úszóversenyző állatorvos is lehetett volna, bár a képzőművészet már gyermekkorától kezdve meghatározó szerepet töltött be életében. Jelenleg főként ennek oktatása tölti ki napjait, emellett a népzene bizonyos területén is otthonosan mozog, amiben családi segítsége is van. Pedagógusként fontosnak tartja a kezdetben kevésbé tehetséges gyerekek sikerélményéhez juttatását, mert vannak később érő típusok is. Kévszab szabadidejében férjével és gyermekeivel együtt kirándulni-túrázni szeret leginkább. MAJORCSICSNÉ UJJADY KRISZTINÁVAL, a Bajai Liszt Ferenc AMI intézményvezető-helyettesével, a képző- és iparművészeti ág (közismert becenevén a VIZU) vezetőjével beszélgettünk.*

Zalavári László

■ – Egerben születtem, ott jártam általános- és középiskolába is. Tanulmányaim mellett meghatározó élmény volt számomra, hogy jártam rajz-, képzőművészeti- és kerámiaszakkörre is. Ehhez kapcsolódóan otthon készítettem kis agyagfigurákat, mozdulatábrázolásokat, melyeket az iskolában, illetve a városban is kiállítottak. Édesapám a Szőlészeti és Borászati Kutatóintézetben volt gazdasági ügyintéző. Édesanyámtól örököltem tehetségemet, neki is ügyes keze van. Könyvelőként dolgozott, de támogatta a tevékenységemet, hogy kibontakozhassam ezen a téren is, gyakran együtt rajzoltunk otthon. A másik kiemelkedő elfoglaltságom az úszóversenyzés volt, nagyon komolyan edzettem társaimmal együtt, utánpótlás szinten válogatott kerettag is voltam, számos hazai és nemzetközi versenyen vettünk részt, szép sikerekkel.

Középiskolás koromban aztán összerátraktam a rajzszakos helyi főiskolásokkal, és eljártam hozzájuk délutánonként rajzolni a főiskola rajztermébe. Az úszást viszont felváltotta a néptánc, amit a testvéremtől irigyeltem meg. Továbbtanulási terveimben igen sokáig az állatorvosi pálya szerepelt, nagyon érdekelt, szeretem az állatokat, sokat olvastam is erről, és voltam rendelőkben nyári diákmunkán is. Idővel ez is megváltozott, de ez irányú érdeklődésem a mai napig megmaradt. A gimnázium végén a pécsi tanárképzőre jelentkeztem matematika-rajz szakra, ahol nagyon jó éveket töltöttem el tanulmányaimmal, emellett a város is lenyűgözött. Választásom oka az volt, hogy ez a két tantárgy ment a legjobban, és – jó tanárainak is köszönhetően – szerettem is velük foglalkozni.

– *Hogyan került immár a harmadik meghatározó városba, Bajára?*

– Főiskolai éveim alatt ismerkedtem meg Majorcsics Gáborral, akivel aztán összeházasodtunk, és az ő szülővárosába, Bajára

költöztünk. Tanulmányaim után egyből GYES-re mentem, mert két gyermekünk is született. Tanítani először a Felsővárosi Iskolában kezdtem, majd az ének-zenei következett, végül – először még óraadóként – a Vizuális Iskolában is foglalkoztam már gyerekekkel. Ez akkor még a Jelky-szakképző keretein belül működött. Állásba kerülésem igen érdekesen történt: 2006-ban intézményegység-vezetőt kerestek a Vizu élére, és a kollégáim meglepetésre engem javasoltak. Igazából régebb óta ismertek már, hiszen főiskolásként jártam oda hospitálni, nagyon tetszett az ott folyó szakmai munka, melynek szerettem volna részese lenni. Elsőre kicsit ijesztő volt, hogy óraadói pozícióból egyből vezetői tisztség vár rám, de aztán megtetszett a lehetőség, hogy szakmailag össze lehet fogni egy ilyen intézményt, és a kollégákkal együtt közösen tudjuk kitalálni, milyen irányban haladjon tovább az itt folyó munka. Elhatároztam, hogy felvirágoztatom az amúgy eléggé leromlott állapotú, Deák Ferenc utcai épületet, és ez szó szerint értendő, mert először levelet írtam a szülőknek, amelyben azt kértem: legyenek szívesek behozni cserepes virágot. Ez sokat javított a hangulaton. Nagyon sok feladat várt rám, az egykori óvoda számtalan műszaki bajjal küzdött. A kezdeti nehézségek után egyre jobban belerázódtam, elkezdtem élvezni, hogy egyre szépül, és otthonosabbá, kedvesebbé válik az épület, ezáltal egyre jobban inspirálja a kollégákat és a gyermekeket is az alkotásra. Ezt a mai napig nagyon élvezem, és törekszem arra, hogy kis lépésekkel haladjunk előre a rendbetétellel, most már elég jól állunk, bár ez máig sem lezárt történet.

A másik nagy kihívás az volt, hogy az iskola szakmai életét úgy fogjuk össze, és olyan irányba tereljük, hogy olyan szinten fenntartható legyen, hogy hosszú évek alatt se kopjon meg, nem halványodjon el, ne veszítsen az erejéből, lendületéből. Mindig legyen benne

Majorcsicsné Ujjady Krisztina

valami frissesség, ami előreviszi az egészet. Úgy érzem, hogy ez megtörtént, ez a része is rendben van a VIZU-nak. A kollégákkal közösen próbáltam olyan szakmai feladatokat megvalósítani, amelyek ezt a fajta pörgést képviselik, ezek mentén lehet szépen fejlődni és előrehaladni. Nagy vállalkozásunk a – remélhetőleg a városban most már ismert – „Víz-Jel” Diákalkotók Nemzetközi Grafikai Biennáléja. Erre a pályázatra immár a világ minden tájáról küldenek be anyagokat. Ezzel a lehetőséggel a sokszorosító grafikát szeretnénk támogatni, illetve megakadályozni az eltűnését, mert a számítógépes grafika eléggé kiszorítja ezt az ágazatot. Számunkra viszont nagyon fontos, hogy mindig legyenek fiatalok, akik foglalkoznak ezzel, és akkor nem tűnik el a képzőművészet palettájáról. Nagyon jó kapcsolatunk alakult ki külföldi iskolákkal és műhelyekkel is.

A másik, amire nagyon büszke vagyok: a külföldi művészeti tanulmányútjaink. Úgy gondolom, hogy a képzőművészet egy inspirációéhes műfaj, amire mindig szüksége van az ezzel foglalkozóknak, legyenek tanárok vagy diákok, hogy alkotásra készítse őket. Ennek lehetősége a külföldi művészeti tanulmányút, amit nagyon szeretnek a diákok. A vezetésem előtti időszakban is volt már néhány jól sikerült út, és úgy gondoltam, visszahozom, rendszeressé teszem őket, így szinte minden évben egy busznyai gyerekekkel eljutottunk külföldre. Háromszor ellátogattunk már Velencébe, az ottani biennáléra, de jártunk Kárpátalján, Krakkóban, Prágában, a legtávolabbi utunk, a legnagyobb kalandunk pedig 2018-ban Provence volt. Akik valamiért

nem tudtak eljutni ezekre, a mai napig sajnálják, hogy ebből kimaradtak, mert képzőművész szemmel egészen más ezeket a helyeket bejárni, mint családdal vagy egy turistabuszszal. Ezeken az utakon azt figyeljük, mi az, ami képzőművészeti szempontból érdekes és izgalmas történet, amiből profitálhatunk és töltekezhetünk. Remélem, ha normalizálódik a helyzet, akkor lehetőségünk nyílik folytatni ezt a megkezdett irányt, mert úgy érzem, hogy fontos dolog elmenni szép helyekre, és ott tapasztalatokat gyűjteni. Ugyancsak nem elhanyagolandó az országos szakmai életben való aktív részvételünk: aki jól akar működni ezen a terepen, annak ezt vállalnia kell. Jól állunk ezen a téren, több országos szakmai találkozóhoz helyet adtunk már, illetve mi is eljárnak ilyenekre, és folyamatosan tartjuk a kapcsolatot a művészeti szervezetekkel is – bármilyen esemény van, megbeszéljük és közösen tervezünk.

Mindezek alapja, a legfontosabb dolog a vizus csapat összeszervezése, hogy közösként tudjon működni a tantestület, ezért a tanszakon belül, illetve a zenész kollégákkal is nagyon jó együttműködési törekvések, közös programok vannak.

– *A zenészek jó ideje már nem a Jelky keretén belül működnek, hanem a zeneiskolával közösen, egy egységes művészeti intézményként. Hogyan érintette Önöket ez a változás?*

– Eleinte nehezen ment az együttműködés (ami a zeneiskolásokról is elmondható), hiszen a mi szakmai életünk annyira gazdag, annyira rendezvényekkel telt, hogy nagyon nehezűnkre esett egymás életét is kicsit magunkra venni. Az első időszak igencsak megterhelő volt mindannyiunk számára, 2007-et követően kellett közel 10 év, hogy megtaláljuk azokat a területeket, amelyeken mégiscsak

A VIZU-ban munka közben

Színpadon Szüvellő együttes tagjaként (középen lánya, Majorcsics Emese)

lehetséges az együttműködés, és örömet okoz nekik és nekünk is. Mostanra személyes barátságok is létrejöttek, és nagyon jó szakmai kapcsolatok alakultak ki. Kedvencem az az eset, amikor az egyik zongoratanár, *Ari-Bencses Anikó* kisgyerekeknek szóló kottákat készített, *Zongoramesék* címmel, és megkérte, hogy segítsék az illusztrálásban. Egyik 14 éves tanítványomat, *Soós Annát* ajánlottam, ami hatalmas lehetőség volt számára, és a munkája színvonalas is lett. Előfordultak diavetítés előadások is, pl. *Prokofjev Péter és a farkas* c. művéhez mi készítettünk illusztrációt. Idővel ez folyamattá erősödött, ami azért jó, mert nem egyszeri alkalom volt, hogy sikerült, és kész, vége, hanem ha jönnek a gondolatok, az ötletek, akkor megint megtaláljuk egymást.

Ugyanakkor azt nem erőltetjük, hogy mindenki napi szinten ismerje a másik művészeti ág ügyeit, gondjait, hiszen mindkettőnk élete nagyon sűrű, mert azzá tettük, hogy igényes és jó legyen.

– *Mi mindennel foglalkoznak?*

– Mi képző- és iparművészettel foglalkozunk. Az előbbin belül van grafika, festészet és szobrászat, utóbbiban tűzzománc és kézművesség, ezek a kiemelt területeink. Számos képző- és iparművészeti technikát és eszközt ismerhetnek meg nálunk a diákok, védjegyünk a sokszínűség. A rajzolás mellett a teljesség igénye nélkül az akvarell- és temperafestéstől kezdve a linómetszésen, hidegtű technikán, kollográfián át a bőrozéssel, nemezeléssel, papírmásé- és tűzzománc-készítéssel is foglalkozunk az agyagozás, gipszöntés mellett. A témák is változatosak, melyekben a modell utáni ábrázolás és a fantázia alapján való alkotás váltja egymást.

Saját egyéni pedagógia tevékenységemben nagyon fontosnak tartom a tehetséggondozást, eddig nagyon jól sikerült a kiemelkedő képességű gyerekekkel az együttműködés,

igen eredményesek a közösen végzett munkák. Egy művésztanárnak a legnagyobb öröm, amikor látja, hogy milyen látványos eredmények születnek, amelyekhez neki is köze volt.

Sok tanítványom ért el számtalan országos versenyen első vagy dobogós helyezést, szerzett különdíjat. Általában sikerül úgy felkészíteni őket, hogy országos és nemzetközi megmérettetéseken is megállják a helyüket. Komoly felelősség a tehetséges gyerekeket úgy irányítani, hogy célba is érijenek, vagy legalább elkezdhessék szakmai útjukat. Igyekszem ezt tőlem telhető alázattal és nagy odafigyeléssel végezni.

A másik, amit a munkám során fontosnak érzek, a kevésbé tehetséges diákok sikerélményhez juttatása, mert sohasem lehet tudni, mikor áll össze valakiben egy olyan felismerés, amelynek hatására elkezd nagy-szerű alkotásokat létrehozni – több ilyenek voltam már tanúja. Első lépésként mindig a kedvet, az érdeklődést kell felkelteni, majd azt folyamatosan ébren tartani. Ezekből a közös felfedezésekből születhetnek sikerélmények az ő számára is, mert a képzőművészetnek vannak olyan ágai, melyek erre alkalmasak. Ráadásul ezáltal az élet más területein is magabiztosabb lehet, és ez nagy dolog, mert sorsokat dönthet el, hogy a gyerekek milyen önbizalommal és lendülettel veszik az akadályokat.

Ugyancsak kiemelt ügy a csoport összekovácsolása, a diákok összehangolása, hogy képesek legyenek egymást elfogadni és érezni a közösség erejét, ami megsokszorozza az övékéit. Erre is nagy hangsúlyt fektetek, és igyekszem minden csoportomnál folyamatosan megoldani, figyelemmel kísérem az aktuális változásokat.

A VIZU-ban – szerencsés esetben – nagyon sokáig, 12 évig vannak a gyerekek, a magyarországi iskolarendszerben a leghosszabb időt töltjük együtt. Akik már kicsi korukban hoz-

zánk kerülnek, végigjárják a képzést, és mély emberi-szakmai viszony alakul ki köztünk, akkor fontosnak érzem, hogy tanulmányaik befejezése után se szakadjunk el egymástól, és ha nem is napi szinten, de valamilyen módon tartuk a kapcsolatot, tudjam követni, hol tartanak az életükben, a szakmájukban és ők is tudjanak róla, hogy az iskolával mi van. Ehhez kapcsolódó tevékenységem még, hogy tanítok az EGYMI-ben is, ahol a Danubia keretein belül is vannak csoportjaim.

Amire munkámban a legbüszkébb vagyok, hogy gyermekeimben is sikerült nyomot hagyni a Vizuális iskolai évekkel, *Emese* lányom belsőépítész lett (azaz a szakmában maradt), *Viktor* fiam pedig egyre többet és egyre ügyesebben fotóz, azaz egy életre kihatnak az itt töltött évek. Ez azért nem jellemző általánosan a tantestületben, bár korábban volt már rá példa.

– *Életének másik fő vonala, a Szüvöllő Együttes és a Lippangós Tánccsoport. Hogy jöttek létre ezek?*

– Lányom, Majorcsics Emese korábban az ÉZI-be járt; vele és a tanárnőjével, *Cserepka Annamáriával* közösen alapítottunk 2009-ben egy népzenei együttest. Nem állt távol tőlem ez, hiszen középiskolásként magam is néptáncoltam, de a zenekar létrejötté annak köszönhető, hogy Emese otthon gyakorolt, és megkért, hogy kísérjem. Erre kezdetben csak egy gitár állt rendelkezésre, ezzel úgy ahogy megoldottam a feladatot, hogy legyen egy kis házi muzsikálás. Később kapott egy moldvai-népzene-kottát volt tanárától, és felfedezte, hogy ez már nem klasszikus hangszerre szól, hanem népi furulyára, így vettünk egyet, a kísérletnél pedig koboz szerepelt, gondoltam, azt is meg lehet próbálni. Szereztem egyet, és eleinte magamtól kezdtem el tanulni, majd találtam olyan barátokat, ismerősöket, akik segítettek az előrelépésben. A *Bácska Banda* brácsása, *Kis Tibi* segített először, majd Szegedre jártam át *Fábri Gézához* kobozni, emellett nagyon sok anyagot az interneten találtam meg. Elég jól belekeveredtünk ebbe a történetbe, minél többet foglalkoztunk vele, annál jobban megszerettük. Idővel, ahogy egyre jobban összeálltak ezek a pörgős-tempós dallamok, felmerült, hogy nagyon jó lenne látni, hogyan táncolják a mi zenénkre. Megkértünk néhány néptáncos barátot, hogy segítsenek ebben. Ebből a kísérletezésből lett ez az immár bő tízéves *Lippangós Tánccsoport* és *Szüvöllő Együttes*. Nagyon megszerettük, nagyon izgalmasnak, inspirálóknak és szívhez szólóknak tartjuk a mai napig is. Rengeteg közös élményünk van, büszkeséggel tölt el a 2014-es *Bonyhádi Népzenei Találkozó*n elért kiemelt arany minősítésünk, amatőr zenekarként ez nagy dolog. Ennek következménye-

ként következő év tavaszán műsoridőt kaptunk az *Országos Táncháztalálkozó*n Budapesten. Ezeken túl számos szép lehetőségünk volt fel lépésre Szabadkán, az *Interetno Nemzetközi Folklorfesztiválon*, ahol nagyon szeretnek minket, többször is visszahívtak már, táncházzakat is tartottunk ott. Jártunk Erdélyben, Normandiában a tánccsoporttal együtt. Legutóbb Egerben voltunk, a *Szederinda Nemzetközi Néptáncfesztiválon*, ami megint csak jól sikerült. Baján a halfőző fesztiválhoz kapcsolódó *Felső-Bácskai Néptáncgálán*, a Jánoska-eresztésen és a Nemzetek Táncán léptünk fel több alkalommal. Saját rendezvényként moldvai esteket, táncházzakat szoktunk tartani. Tavaly Prágába készültünk, de az utolsó pillanatban a vírus miatt ezt lemondták. Terveink folyamatosan vannak, a legfrissebb a Jubileumi Gála, amelyet novemberben szeretnénk volna megtartani, de az ünnepi program előtt pár nappal fújták le az összes rendezvény megtartását. Ez sem veszi el a kedvünket, mert az ötletek megvannak, a műsor készen áll, és amint lehetőség lesz rá, szeretnénk pótolni.

Ezt a tevékenységet úgy kell tekinteni, mint egy népzenei-néptánc műhelyt. Nem az történik, mint általában, hogy egy művelődési ház felkér egy koreográfust, aki összeverbuválja a táncos kedvű embereket, és az illető betanítja a saját ötletei szerinti összeállításokat a csoportnak. Nálunk a zenekar és tánccsoport együtt találja ki, mi fog történni, mi lesz a koreográfia. Mivel mindegyik moldvai zenéből és táncokból van összerakva, ezért közösen ötletelve más-más témát, hangulatot adunk egy-egy fellépésnek, hogy kicsit változatosabb legyen. Ez azért megoldható a több mint ötven táncból. A két társaságban már szoros barátságok is születtek, együtt járunk kirándulni, túrázni, utazni. Együtt megyünk évente, két évente Moldvába, hogy kapcsolatba léphessünk az ottaniakkal, illetve folyamatosan frissen tarthassuk tudásunkat, új impulzusokat, ötleteket, netán táncokat is szereznünk. Néhány éve a fiam is kedvet kapott, azóta ő is lelkesen táncol a Lippangósban. A moldvai népzene és néptánc olyan fantasztikus anyag és olyan hatással van az erre fogékony emberekre, ami képes ilyen módon tartalommal megtölteni az életünket.

A sok közös tanulmányi kirándulás egyikén Velencében

– *Ez munka vagy hobbi? Jut másra is idő?*

– A népzene-néptánc mindenképpen vastagon beletartozik a hobbiába is, járunk táncházzakba, programokra a környező településekre és Budapestre is. Az interneten is nagyon sokat foglalkozunk ilyen anyagokkal, azaz szórakozás szinten is az életünk része. Amikor viszont felkérés-fellépés van, akkor már komolyodik, több mint hobbi lesz már. Feladat és lehetőség, amelyet legjobb tudásunk szerint szeretnénk megvalósítani. Emellett tagja vagyok a sükösi *Ripityom Tánccsoport*nak is, ahol Kárpát-medencei táncokkal foglalkozunk.

Mindezekon túl azért szabadidőnkben nagyon szeretünk kirándulni, utazni családi keretben (férjem túraszervező is), ezért elindítottam egy utazós blogot, amelyet szeretnék jobban fejleszteni. Nagyon édesszájú vagyok, ezért a címe *Cukrárszák mentén a világ* lett, született is már néhány jó kis cikk ehhez kapcsolódóan. Tervezem is, hogy ezzel kicsit komolyabban foglalkozzam, ha szabadidőm engedi.

Ahogy az elején említettem, Egerből származom, így a családommal való kapcsolattartás is komoly program, hiszen le kell küzdeni a kilométereket, és eljutni hozzájuk, hogy újra találkozhatassunk egymással.

– *Kapott eddigi pályafutása során valamilyen elismerést?*

– Egy-két felkészítő tanári elismerést kaptam a versenyek miatt, emellett, két alkalommal, amikor komolyabb sikereket értem el több gyerekkel is, én vehettem át az iskolából a városi pedagógus díjat az önkormányzattól. De nem ezért csinálom, bennem ilyen típusú motiváció nincs. Elvem az, hogy bármihez fogok, azt szeretném nagyon jól csinálni. Van bennem egyfajta igényesség ennek kapcsán, és ha azt látom, hogy valami jó dolgot sikerül létrehozni, akár az iskolában, akár a zenekartánccsoport révén, nekem az a siker. ■

Hétköznapi hősök a történelem hétköznapijaiban

Rigó Rózsa emlékére

Közreadja és a bevezetőt írta: Marosvásárhelyiné Gergely Anna

■ Az elmúlt hónap utolsó napjaiban kaptam a szomorú hírt Pécsről, hogy elhalálozott egy nagyon kedves osztálytársam – *Vámai Pálné Rigó Rózsa* –, akivel 1961-65 között az akkori Tóth Kálmán Leánygimnázium padjait koptattuk, és akivel ezután csak az öt éves találkozó alkalmával találkozhattunk. Kedves férjével együtt jöttek, kiegyensúlyozott és mosolygós lényével mindig szeretettel köszöntötte volt osztálytársait. Akkoriban nemigen beszélgettünk arról, hogy felmenőink milyen életutakat jártak be, el voltunk foglalva a saját életünk megélésével, gyermekeink boldogulásának biztosításával, és örömmel idéztük fel középiskolás korunk apró-cseprő „lánycsínyeit”.

Azt hiszem, nem is sejtettük, nem is gondoltunk arra, hogy nagyszüleinkkel, szüleinkkel mi minden történt az elmúlt évszázad „zivataros és sorsfordító” éveiben, mert igazából nem is lehetett beszélni a megtörtént dolgokról. Sajnos az elmúlt évben nem tudtunk találkozni, pedig a 2020-as év az 55. évfordulót jelentette volna, és jó néhányan készültünk is előzetes megbeszélésekkel, de a nagy erővel ránk törő covid-járvány keresztülhúzta a számításainkat: a mi érettségi találkozónk is elmaradt.

Vámai Pál, Rózsika férje keresett meg kérésével: szeretné, ha megemlékeznénk kedves feleségéről, és egyben meg is lepett azzal a kísérő anyaggal, amelyet most a Bajai Honpolgár hűségese olvasóival, is szeretnék megosztani.

Hogy mindezt miért? Hiszen Rózsika nem volt ún. „nagy ember”, élete a hétköznapiokban teljesedett ki, és mégis mennyi mindent élt át nagymamájával és édesanyjával együtt – ki nem beszélve azokat a történéseket, amelyeket csak az utóbbi években lehetett elmondani –, és amelyek az utókor számára ismertté kell hogy váljanak. Hányan lehetnek olyanok is, akik megjárták az orosz bányákat és élve kikerültek onnan, hazatérve azonban nem találták meg a családjukat, mert azokat közben kitelepítették Németországba, helyükbe pedig felvidéki magyarokat és bukovinai székelyeket helyeztek el.

Mielőtt sort kerítenénk *Vámai Pál* írására, elmondom, hogy Rózsika 1947-ben született Bácsbokodon, a középiskolai évek alatt bejáró diák volt, az érettségi után pedig egészségügyi szakiskolát végzett Budapesten. Pécsre került a Közegészségügyi és Járványügyi Állomásra (KÖJÁL) előadói munkakörbe, ott is alapított

családot: *Gergely* fia jogász, míg *Réka* lánya orvos lett. Még örülhetett unokái megszületésének is: *Boglárka* és *Flóra* ikerunokák és a kis *Emese* hoztak örömet életébe.

Munkája mellett társadalmi tevékenységet is végzett: volt szakszervezeti bizalmi, a Kolpingmozgalom egyik vezetője is, bekapcsolódott a *Házasság Hétvégék* szervezésébe, erejét nem kímélve támogatta és segítette a rászorulókat, elesetteket, családja betegeit. Elkötelezettségében erősítette őt a pálos templom istentiszteleteinek rendszeres látogatása. Sajnos az Alzheimer-kór lappangva indult, majd fokozatosan úrrá lett rajta: öt évet töltött Bicséren a Léna Ápolási Otthonban, ahol haláláig nagy szeretettel viselték gondját.

És most következzen *Vámai Pál* megemlékezése felesége felmenőinek történetéről: mint ahogy ő is írja: okulásul a maiaknak (nemcsak saját gyermekeinek) azokról az időkről, amelyekről nem is olyan régen még nem lehetett beszélni:

„A feleségem nagyszüleinek sorsa, ehhez kötődően a mi életünk és a gyerekeink jövője azok a tényezők, amelyek miatt szeretném felidézni azokat, és a saját korosztályunk emlékei alapján elmondani. Talán ez másokat is megszólalásra serkent. Készülök egyúttal arra, hogy ezen írással a már felnőtt gyerekeimnek emléket állítsak a dédszüleikről.

Megmaradt egy esküvői fotó úgy 1922-ből: a képen látható ifjú pár a feleségem nagyszülei, díszöltözetben. Gazdálkodók voltak Bácsbokodon a második világháború végéig. Schlosser Márton nagypapa a háborús idők miatt hűségnyilatkozatot tett Budapesten az akkori belügyminisztériumban.

1944 utolsó napjaiban mégis megkereste egy tanácsi ügyintéző, hogy a bokodi község-házára kísérje. Megengedte, hogy Márton papa visszaforduljon a zsebkéséért, mert azt otthon hagyta. Nem sejtette, hogy nem közmunkára, kukoricatorésre kell mennie. Mintegy száz falubelit hívtak be, akiket őrizet mellett rövidesen a vasútállomásra tereltek. Már látszott, hogy nagy a baj, de Schlosser nagypapa meg volt győződve arról, hogy félreértésből került az őrizetesk közé, és ez tisztázódik majd a korábbi hűségnyilatkozata alapján. Nagymama élelmiszeres kosarat vitt a vagonba, ebből egy üveg bort kivett magának az ór. Nagy pocsolások voltak a vagonok mellett, mondták az emberek, feküdjön a pocsolóba rosszulletet színlelve, hátha az ittas ór odaengedi hozzá a férjét, aki így megszökhetne. Népviseletes fiatalasszonyként ezt nem tudta megtenni.

Vámai Pálné Rigó Rózsa

Később bántotta a lelkiismeret, hogy elszalasztották e meglehetősen bizonytalan esélyt.

Schlosser nagypapa Donbasszba került egy szénbányába (Donbassz = a Donyec-médenca az egykori Szovjetunió, a mai Ukrajna területén, ahol számos hadifogoly- és kényszermunkatábor működött a második világháború után – a szerk.). Nem akarta megenni a csalánlevest – mondták a később hazatérő falubeliek. Búskomor lett lánya, felesége és a gazdasága miatti aggodalmában. Félreült, míg a fiatal legények viccelődtek, kártyáztak, ha néha módjuk volt rá. A bányában tüdőgyulladást kapott, és mivel penicillinről szó sem lehetett, rövidesen meg is halt. Csak egy sírköfelirat őrizi emlékét a bokodi temetőben, és az ő neve is olvasható a bokodi háborús emlékmű több száz áldozatának névsorában.

Schlosser nagymama a férje halottá nyilvánítását követően „intézkedett”. Két sógora – az oldalági öröklésre hivatkozva – szerette volna az elhunyt nevén lévő földeket megszerelni. A nagymama azonban lányának, mint egyenesági leszármazottnak a nevére íratta az ingatlanokat. Harag lett ebből, de az újabb események okán e lépése hiábavalónak bizonyult. Előbb 1948-ig a német nevű Schlosser testvéreket Németországba telepítették ki, idehaza a nagymamát és lányát kuláklistára tették, majd többféle módon zaklatták, hogy lépjenek be a TSZCS-be.

Ekkor lett a feleségem két éves létére úgy-mond bortörviselt! Történt ugyanis, hogy a nagymamát sokszor megbírságotlák. Utoljára azért, mert a tehenük az utca közepén végezte el természetes dolgát, beszennyezve ezzel a közterületet. Bár a nagybácsi felajánlotta, hogy kifizeti helyettük a bírságot, a nagy-

mama másként döntött: inkább leülte volna a nemfizetés helyében kirótt napokat. Be is vonult a bajai középületbe, ahol a gyűjtőhely volt, és vitte magával a kétéves kisunokáját is.

Járatták körbe az embereket az udvaron. A nagymama sántított, mert csípőficamos lett gyerekkorában, amikor a szalmakazalból leugráltak. Biztatta a kisunokát, sírjon, kéredekjen WC-re, hátha hazaengedik mindkettőjüket. Az egyik őr, aki korábban idénymunkán bérben dolgozott nála, megismerte:

– Hát maga hogy kerül ide? – kérdezte az őr.

– Én nem tudom a pontos okát, de szégyellhetik magukat, hogy egy nehezen mozgó nyomorult asszonyt unokáستól körbejárnak!

Mivel korábban jól bánt az őrrel, szerencsére rövidesen unokáستól hazaengedték. Ezt követően agitáló bizottság kereste meg otthon, akiknek végül azt mondta: a szürke ló segébe is bebújnék, csak ne legyek már kulák! Összenéztek az agitálók, és így szóltak: ez lehetséges, ha belép a TSZCS-be! Aláírta tehát a nyilatkozatot, és lett belőle kezdetben kapás gyalogmunkás.

Így mesélte egykor: gavallér volt a vezetőség, mert általában nem gyalogoltak, hanem traktoron vitték őket kapálni a földekre. Lánya a szövetkezet Semevál-telepére került sertésgondozónak, tanfolyamot végzett, brigádevetető lett. Aztán eljött az 1960-as években

a háztáji sertéstartás időszaka, amikor – a lánya hozzáértése és sok kézzel végzett munka révén – átlagon felüli jövedelemre tettek szert. Beszálltak tehát egy társasházépítő lakóközösségbe. A feleségem akkor már KÖJÁL-köztisztviselőként Pécsen dolgozott. Felszámolták a bokodi birtokot, a nagymama a feleségemhez költözött. Ekkor említette, hogy van némi pénze, amit nekünk adna, merthogy falun ez így volt szokás. Nem fogadtuk el, mondván, az ő pénze. Megszületett a kisfiunk, a dédunokája, akit nagy szeretettel gondozott. Sajnos nem sokáig, mivel daganatos betegségben 1982-ben elhunyt. Ekkor szólt ismét a nagybácsi, hogy a nagymama összegyűjtött pénzét szeretné nekünk átadni. Kiderült, hogy sok éve Németországból kapott havi néhány száz forintos ellátmányt. Mivel igazolni tudta, hogy a férjét a német neve miatt vitték el malenkij robotra, egy német segélyszervezet éveken át özvegyi támogatásban részesítette.

A pénzt az 1990-es évek elején egy Mecsek-oldali építési telek vásárlására fordítottuk. Ezen telek árából szándékoztunk most a fiam részére kis pécsi lakást vásárolni, hogy önállóan élhessen a mai igények szerint. Mélyen megrendített, amikor a Pécsi Német Körrel néhány éve Szerencsen jártam. A vasútállomásnál avatták fel akkoriban a malenkij robot domborművet: egykori fotó alapján készítette el a művész a vagonba toloncolást ábrázoló bronz alkotást.

Schlosser Márton és Hangya Mária – a dédszülők, korabeli népviseletben esküvőjükön

Most, ilyen előzmények által jut lakáshoz a fiam, a dédunoka! Ezen írással és az esküvői fotóval szeretném a fiam és lányom figyelmét arra irányítani, hogy az elődök milyen időket vészeltek át annak idején. Teljesítették a közmondást: dobj fel egy svábot ruhátlanul, felöltözve esik vissza! ■

A kislány és a csendőr

Rácz Sándor †

■ Mély alkony volt, a Duna felől lilás felhőket terelt a város fölé a nyugati szél. A kislány ott ácsorgott a MABI-palota előtt, és a zöld neonfényben vágyakozva nézte a Till-féle cukorkaüzlet kirakatát. Csodás cukorka ajándékok kínálgatták magukat a vásárlóknak. A legszebb az a csavart, hosszú nyálóka volt, amelyre mindig vágyott.

Fázósan didergett, hiszen már december volt, csak éppen a hó még nem esett le. A Szentháromság téren néhány fiáker vesztegelt a Révi étterem előtt, és itt-ott egy-egy siető embert lehetett csak látni. Aztán a fiákeres is elhajtottak a vasútállomásra szerencsét próbálni a Pestről érkező gyorsvonathoz, a kislány nagyon fázott. A posztját követő rendőr egyszer csak ott termett a kislány mellett:

– Hát te mit álldogálsz itt, gyermek? – szólt a kislányhoz.

Az előbb a rendőrt látva megrettent, majd dadogva kinyögte:

– Az édesanyámat... várom...

– Az édesanyádat várod? – És ő hol van most?

– A Mészároséknál.

– A Mészároséknál... És mit csinál ott?

A gyermek félénken nézett a rendőrrre, mert az hatalmas ember volt, és mert úgy tudta, hogy a rendőröknek hatalma van.

– Az édesanyám ott varr ruhát.

– Na és ő mondta, hogy te itt várakozzál ebben a hidegben, amíg ő ruhát varr?

– Azt nem mondta, de húgocskám elaludt, és azt gondoltam, hogy talán ha kijön, akkor tudok neki segíteni.

– Segíteni? Mit segíteni?

– Hát, szokott ételmezt kapni a munkájáért, és azt segítek neki hazacipelni.

A rendőrnek tetszett a gyerek határozottsága. Meg is sajnálta az emberpalántát, meg már unatkozott is az egyhangú sétálgatásban.

– Osztán meddig akarsz még itt várakozni?

– Amíg a mama ki nem jön.

– De hát meg is fagyhatsz addig!

– Igen, már nagyon fázom...

A rendőr megsajnálta a kislányt. Volt neki is egy kislány és egy kisleánya otthon a Darázs utcában, de azok biztos, hogy most nem fáznak, mert mielőtt szolgálatba jött, begyűjtött a búbosba.

– Látod, én is fázom, de nekem itt kell sétálgatnom, hogy vigyázzak az emberek otthonára és békéjére.

– Te ugye nem rendőr vagy?

Az őrmester elmosolyogta magát, és megismogatta a bajuszát.

– Igazat mondasz fiam, én csak besegítek most a rendőröknek, mert most kevesen vannak, sokan a fronton harcolnak.

– Az én apukám is a fronton harcol, és küldött is nekem nyírfára írt levelet!

– Igen – mosolyodott el a rendőr-csendőr –, látom, nézed azt a sok szép cukorkát a kirakatban.

– A mama azt mondta, hogy karácsonyra majd nekem is hoz a Jézuska!

– Azt tudom, hogy hozni fog neked – mondta a rendőr-csendőr mosolyogva.

– Na és hogy hívnak, kislányom?

– Sándornak, de otthon csak batyusnak, mert van egy kishúgom is ám!

– És ő most hol van?

– Alszik. Megvártam, hogy elaludjon, akkor betakargattam, és szép csendben eljöttem a mama elé,

– Hol laktok, kisfiam?

– Mi a Rókus utcában, ott a „Szegényház” közelében.

A csendőr újra megsimogatta a bajuszát, és a köpenye zsebébe nyúlt. Kotorászott, majd egy szaloncukrot húzott elő.

– Nézd csak, mit találtam a zsebemben! – nyújtotta oda a gyerekeknek.

A kisfiú megilletődve vette el a csendőrtől, bár nem tudta mit kezdjen vele, hiszen van egy húgocskája is.

– Talán nem szereted? – kérdezte a csendőr.

– De nagyon szeretem, csak nekem van ám egy kishúgom is!

– Tudom, már mondtad. Ismét a zsebébe nyúlt, és kivett még egy cukrot belőle.

– Mondd, neked olyan mély a zsebed, hogy sok cukor fér bele?

– Nos, olyan nagyon nem mély, de nekem is van ám egy kisfiam és egy kislányom! – mondta a csendőr büszkén.

– Ja, akkor nekik is van a zsebedben!

– Van bizony, de látom, hogy nagyon ideregsz már, gyere, megkeressük az édesanyádat.

– Azt nem szabad! – ijedt meg a kisfiú.

– Aztán miért nem?

– Azt már nem tudom.

A csendőr nagyon megsajnálta a kisfiút, és odahúzta a köpenyéhez, majd egyik szárnyával be is takargatta.

– Azt tudod-e, hogy közel laktok hozzám?

– Azt nem tudom.

– Az én családom a Darázs utcában lakik, biztos találkoztál is már a gyerekeimmel.

A kisfiú kibontotta az egyik cukrot és megszagolta.

– Hű, de bagószaga van ennek!

A csendőr elmosolyodott: valóban abban a zsebében tartotta a dohányt, melyből magának cigarettát szokott sodorni.

– Na gyere csak, azért megnézzük, hogy milyen szép ruhákat szokott varrni az édesanyád!

Kézen fogta a gyereket, és elindultak a Mészáros-ház felé. Éppen ekkor kezdett el hullani a hó.

– Hű, de szép! – kiáltotta a kisfiú. Ma reggel azért imádkoztam a mamával, hogy fehér karácsonyunk legyen, meg azért is, hogy a Papát ne lőjjék meg a csatatéren!

– Akkor biztos jól imádkoztál, kisfiam! – mondta a csendőr, és óvatosan letörölt a szeméből egy könnycseppet, de az is lehet, hogy csak egy hópehely volt az...

Amikor a közeli sarkon befordultak, az első kapu volt a Mészáros-ház kapuja, ahol egy öregember gubbasztott fázósan a kapu sarkában. Meglátva a csendőrt, nagyon megijedhetett, mert még kisebbre húzta össze magát.

– Nocsak, kit látok itt? Schlézinger! Maga mit keres itt?

– Valaha hívott engem már Schlézinger úrnak is... – dűnyögte az öreg.

– Ja, azok az idők elmúltak! Na és hol van a sárga csillag a kabátjáról? És miért nem a gettóban melengeti magát? – kérdezte a csendőr.

A kisfiú ijedten engedte el a csendőr kezét, pedig jó volt a meleg kéz biztonsága.

– Maguknak holnap karácsonyuk lesz, nekünk meg a napokban volt a „hanukánk”, az meg a mi karácsonyunk, de az én unokáim éheznek és fáznak a gettóban. Vannak még jó emberek ebben a városban, akik alamizsnát adnak olykor – hát ezért ácsorgok itt.

– De tudja, hogy ez szabályellenes! – mordult rá erélyesen a csendőr.

– Volt idő, amikor bennünket is megbecsültek ebben a városban – szólt az öreg –, a város első polgármestere is zsidó ember volt.

– Nocsak, nocsak... – mordult egyet a csendőr.

– Te haragszol a bácsira? – kérdezte a kisfiú a csendőr bácsit. De hiszen te mondtad, hogy neked is van egy kislányod és kisfiad otthon, és azok is éheznek...

A csendőr hümmögött egyet, ebben a pillanatban kinyílt a kapu. A város köztisztviselőiben álló mérnökembere, Mészáros bácsi lépett ki rajta, kezében egy edénnyel. Előbb meglepődött, majd az ételt az öreg zsidó embernek adta.

– Sajnálom, de a kalács még niincsen készen, és félek, hogy Schlézinger úr megfázik!

Ebben a pillanatban kilépett a kapun a mama is. A kisfiú lelkesen szaladt hozzá, és odaszorította a fejecskejét a mama kabátjához. A mama mindkét keze tele volt csomaggal, de azért nagyon örült a kisfiának.

– Kicsim, eljöttél elém segíteni?

– Igen, mama, és ez a csendőr bácsi adott nekem meg Babusnak egy szaloncukrot!

Az asszony csak most látta meg a kuporgó öregembert az edénykével a kezében.

– Jé, Schlézinger úr, maga is itt

van? Ó, hogy van a családja? Nagyon nehéz a sorsuk?

– Köszönöm a kérdését asszonyom, még élünk... – riadt pillantást vetett az asszonyra. Aztán megemelte a kalapját és elbotorkált. A csendőr utána nézett, majd utána szólt:

– Álljon csak meg egy percre, Schlézinger úr! – a zsebében kotorászott, majd kivette belőle a maradék szaloncukrot, és az öregnek adta.

– Vigye el az unokáinak! Ronda egy kötelesség az enyém... Ne haragudjon rám! – szólt még utána.

Mészáros úr becsukta a kaput, az asszony ott maradt fiával és a csendőrrel a kapu előtt.

– Köszönöm, hogy vigyázott a fiamra – fordult a csendőrhöz az asszony.

– Vigyázzon rá, asszonyom, remek kis emberke! – mondta zavartan a csendőr.

– Te jó ember vagy – nagyon jó ember, és talán néha egy kicsit hasonlítasz a jó angyalhoz is, amelyről a mama szokott nekem olvasni esténként – mondta a kisfiú.

A hó egyre nagyobb pelyhekben hullott alá. A gyermek egyik kezével az édesanyjába kapaszkodott, a másik kezében a kisebb csomagot cipelve vidáman kiáltotta:

– Édesanyám, ugye az angyalok rázzák ott fenn az égben a dunnájukat, azért hullik most ilyen sűrűn a hó...? ■

Sipos Loránd grafikája

Szemközt önmagunkkal *Szettele Katinka verseskötetéről*

Mayer János

■ Versírással sokan próbálkoznak kis hazánkban és szűkebb pátriánkban is, de értékes poézis vagy éppen komoly líra ritkán születik ebből. Ha a szerző anyagi ereje bírja (vagy éppen bőkezű mecénásai vannak), akár több verseskötete is lehet bárkinek anélkül is, hogy a versírás alapvető szabályait ismerné, a klasszikus versformák és rímszerkezetek bármelyikét biztos kézzel alkalmazni tudná. Ilyen fűzapoétából mifelénk is akad néhány, s közülük többen olyan magabiztossággal ontják magukból a „mesterműveket” (és a közhelyeket), mintha legalábbis helyi költőfejedlemmé koronázták volna őket, akinek minden új megnyilvánulását türelmetlenül szomjazza a helyi közönség. Persze tény az is, hogy némelyikük sikeres önépítéséhez a „művészetük” előtt elvtelenül hajlongó helyi hatalmasságok asszisztálása is hozzájárult.

Szerencsére *Szettele Katinka* nem ebbe a sorba tartozik. Ő nem azért választ viszonylag szabadabb versformát, és ír a hagyományos lírai műfaji kategóriákba nehezen sorolható verseket, mert nem tud egy tisztességes rímet faragni, vagy mert fogalma se lenne a műfaji szabályokról. (Elég baj is lenne, hiszen magyar nyelv és irodalom szakos diplomája van.) Mert lehet, hogy versei nem csengnek-bongnak a tiszta rímektől és a pergő asszonáncoktól, de ritmusuk, lüktetésük van, és megmutatják azt, hogy néhány szóval is lehet sokat mondani. Nem azért nem ír végtelenített hosszúságú poémákat, mert nincs mondanivalója; sokkal inkább azért, mert megtanulta a líra egyik nagy erényét: a sűrítést. Azt is tudja, hogy a mai költőnek nem kell olvasója szájába rágnia szövegének megfejtését, éppen az a jó benne, hogy mindenkinek lehet saját interpretációja arról, milyen érzések lehetnek pl. a következő sorok mögött:

nincs semmi
csak tányérszélén
a díszítősorok, mint
megannyi esetlen szokás
mert nem vagy hajlandó
megenni, mit eléd terített
az élet –
válogatsz, miközben éhezel
és mozdulatlanul várod
a feloldozást.

(nincs és van)

A bajai születésű, több kitérő után ma az Eötvös József Főiskola oktatójaként dolgozó szerző nem ma kezdte a versírást, tizenéves kora óta foglalkozik rímfaragással, de az azóta eltelt időben a lírával kapcsolatos elméleti ismereteit is bővítette, és sok olvasmányélményt és élettapasztalatot is szerzett, amelyekből művei táplálkoznak. (A versírással kapcsolatos filozófiáját pedig már lapunkban is kifejtette tavaly áprilisban.) Modern költészetről lévén szó, az ihlető élményeket persze sokkal inkább csak sejtethetjük, mint biztosan tudhatjuk, de épp ez az apró titokzatosság teszi izgalmassá a verseket. Ezen túl jó látni azt, hogy a szerző nem feledkezik meg arról, hogy a költészet nem utolsó sorban játék (is), amelyben a szavak egy kirakós elemei. Minden játék persze akkor ér valamit, ha komolyan vesszük, és Szettele Katinka pontosan ezt is teszi: lehet, hogy költeményeinek szavait látszólag tudattalanul, sokszor csak minimális központosítást használva rendezi össze, azokból mégis sajátos, kicsit melankolikus érzésvilág bontakozik ki. Hogy mindez mennyire személyes jellemvonás, és mennyire olvasmányélmények hatása, azt talán nem is kell eldöntenünk, hivatkozás mindkettőre történik. Jó látni azt is, hogy korunk néhány önjelölt zsenijével szemben Szettele Katinka nem kinyilatkoztat, hanem kérdéseket tesz fel (önmagának is), kétségeit, dilemmáit tárja az olvasóközönség elé, s szembesíti önmagát érzéseivel, tetteivel, gondolataival. (Így a *Szemközt* kötet cím is újabb értelmet nyer.) Néhány vers (*citadella, esteledő, csak most, csak ma*) egészen mély gondolatisággal és többrétegű szóképekkel dolgozik, amelyek rövidségük ellenére mély nyomot hagynak az olvasóban. Ezekben a szerző úgy tárulkozik ki, hogy sokat elárul, de legalább annyit el is hallgat magáról, és ez épp jól van így. Persze kiérezhető még a versekből a magán- és közéletben is helyét kereső 21. századi fiatal ember életérzése, ellentmondásos korunk számos bizonytalansága is, vagyis – áttételes módon – egyfajta korrajz is

ez a kis könyvecske. Ennek második részében haikukat és kétsorosokat olvashatunk. Ezek a műfajok a formai szabályok betartása mellett akkor nyújtanak igazi élvezetet, ha nyúlfarknyi szövegükben valami csavar, fineszesség, tartalmi ellentmondás rejtőzik. E tekintetben a kötet nem minden darabja „üt oda” egyformán, de akad köztük több is, amelynek szóvarázsában joggal lehet gyönyörködni.

A kötet nagyjából az elmúlt hat év terméséből állt össze; a versek egy része meg is jelent már nyomtatott vagy online folyóiratokban (köztük lapunkban is), de miután a kis könyvecskét szerzője gondosan megtervezte, az egész részeként sokkal többet nyújtanak, mint önálló megnyilvánulásként. A kötet végén a szerző néhány alkotásához magyarázatot is fűz, megjelöli az ihlető forrást is. (Ezt a részt nyugodtan el lehetett volna hagyni, a versek önmagukban, magyarázatok nélkül is „megállnak”; nem biztos, hogy az olvasónak segítenek a megértésben.) A kötet egyébként sem csak véletlenszerűen „egyberostált” művek gyűjteménye, hanem tudatosan megtervezett alkotás: a versek nem időrendben, hanem – évszakokhoz kapcsolódó – hangulati tartalmak alapján követik egymást, a borító (*Bolvári Csilla* természetfotója alapján) remekül illeszkedik az atmoszférához, és a könyv képei (a szerző fotói) izléses módon egészítik ki a gondolati tartalmakat.

Debütáló kötetnek mindenképp ígéretes próbálkozás Szettele Katinka versgyűjteménye, amely remélhetőleg nemcsak önmaga számára lesz szép ajándék. Persze, akik a költészettől harsány állásfoglalásokat, polgárpukkasztó provokatív gesztusokat, a hatalomnak (vagy bárkinek) nyíltan vagy burkoltan történő odamondogatást, netán a világ működésének, az élet értelmének megfejtését várják, azoknak máshol kell keresgélnie. (De nem is baj ez: ebből a típusú versírásból van így is éppen elég, sokszor az ehhez szükséges intellektus nélkül is.) Ez sokkal intimebb, az „apróságokban”, közvetlen környezetben és a magánszférában örömet és témát találó költészet, amelyről legalábbis Arany Őszikéi óta tudjuk, hogy semmivel sem kevésbé értékes, mint a didaktikus vagy épp közéleti célú poétika. Szettele Katinka verseit azoknak ajánljuk, akik szívesen gondolkoznak el a szavak értelmén, néznek szembe lelükkel, de a (nyelvi) játék öröme is fontos nekik. A kis példányszámban kiadott kötet megrendelhető az alábbi e-mail címen: szkversek@gmail.com. (*Szettele Katinka: szemközt. Válogatott versek. Baja, 2020. Szerzői kiadás.*) ■

Ahány ház, annyi szokás?

Szünder Dezső

■ Néhány lapszámmal ezelőtt már érintettük a Honpolgárban a zsidó, izraeli konyhát – akkor egy tartalmas egytálétel receptjét osztottam meg a Kedves Olvasóval. Mostani ételünk is tartalmas, laktató fogás, mely azonban sokkal ismertebb és népszerűbb nálunk is, mint az akkor említett harira.

Vajon hány olyan fogásunk lehet, amit ugyanazzal a szóval illetünk, ám elkészítésében mégis vannak eltérések? Bevallom, nem tudtam megszámolni sem, mert időről időre újabb nevek jutottak eszembe. Azt hiszem, rengeteg ilyen étel van, mint ahogy olyanból is számtalan létezik, melyeket különböző neveken hívunk, ám mind ugyanazt jelenti.

Mostani írásom főszereplője a *sólet*. Amikor az ember meghallja a szót, mindjárt beugrik róla az étel egyik fő alkotója, a bab. A növény az emberiség egyik legrégebbi tápláléka, de kedvező élettani tulajdonságainak köszönhetően fontosságát napjainkig megőrizte: rostban, fehérjében gazdag, könnyen eltartható, tárolható, a téli konyha legfontosabb energiaforrása. A növény őshazájában, Amerikában közel 4000 ezer babfajta ismeretes. A fajták egymástól nagymértékben eltérnek mind színük, mind formájuk, mind pedig ízük tekintetében. Egy dologban azonban minden bab megegyezik: néhány óra áztatás után laktató, ásványi anyagokban, vitaminokban gazdag, tartalmas étel készíthető belőlük. Az áztatás célja egyébként nem csupán az, hogy a bab megteljen nedvességgel, ezáltal jelentősen lerövidítve az elkészítési időt, hanem abban is segít, hogy az emésztés során képződő kellemetlen felfújódás mértéke csökkenthető legyen.

A bab élettani tulajdonságai közül számos kiemelkedő: jótékonyan hat a koleszterinszintre, kiemelkedően magas rosttartalmának köszönhetően támogatja az emésztést. A burgonyánál közel tízszer nagyobb fehérjetartalma miatt elengedhetetlen a kiegyensúlyozott étrend kialakítása érdekében. A bab ezen kívül jelentős mennyiségben tartalmaz vasat, folsavat, B-vitaminokat, így a vegetáriánus étrend egyik alapeleme.

A bab főzése során ne használjunk fűszereket, azokat inkább a teljes étel elkészülte után tegyük az ételbe. Egy óvatlan fűszerezéssel ugyanis jelentősen megnövelhetjük a főzési időt. Különösen kerülendő hozzávalók a bab főzésének első szakaszában

a citromlé, ecet és bor. Fűszerezéséhez frissen vagy szárítva leginkább zöldfűszereket használjunk. A növény „jó barátja” a konyhában a zsálya, rozsmaring, kakukkfű, babérlevél, vagy az oregánó.

A bab a könnyen tárolható élelmiszereink közé tartozik, kis odafigyeléssel akár több hónapig is eltartható. A megmaradt mennyiséget nyersen tegyük egy jól záródó üvegbe vagy alaposan lezárt zacskóba – elsősorban papírba –, és tároljuk hűvös, napfénytől védett helyen, akár a hűtőnk alsó fiókjában.

A hazánkban leginkább készített leves mellett készíthető még belőle főzelék, saláta, a nemzetközi konyha rajongói pedig *chili con carne*-t, chilis babot, *cassoulet*-t, vagy egy egészen másfajta levest, *minestrone*t készíthetnek belőle.

A *sólet* hagyományos zsidó, szombati étel. Létrejöttét minden bizonnyal a vallási előírásoknak köszönheti, hiszen a mózesi törvények szerint szombati napon tilos volt tüzet rakni. Mivel meleg és laktató ételre a szombat idején is szükség volt, a kemencét már pénteken begyújtották, és a lassú tűzön megfőtt étel még másnapra is meleg tudott maradni. Elkészítése sokféleképpen lehetséges, ám azt tudnunk kell, hogy aki igazi, tradicionális *sóletet* szeretne készíteni, az füstölt libamellből, libahúsból, esetleg töltött libanyakból készítse el. A másik örök vitatéma *sólet* ügyben a bab. Fehér vagy tarka? Egy biztos: mindenképpen tesznek bele gerslit, füstölt húst, a tojást pedig héjában főzik meg benne, sok esetben belefőtt betéttel, kuglival fogyasztják. Érdekességképp megemlíthető, hogy az ételt arabok is ismerik, fogyasztják, ráadásul ugyanúgy is hívják. A szegényesebben, vagy csak vegetáriánus módszer szerint készült levesesebb *sóletet* *ricset*nek nevezik, itt a húst többféle zöldség helyettesíti.

„Az én *sóletem*” kb. 10 főre

Az 1 kg babot – fehér, tarka vagy akár ezek keveréke – bőséges mennyiségű hi-

deg vízben 8-10 órán át áztatjuk. Aki gerslit is használ, annak elkészítés előtt érdemes azt is néhány órára beáztatnia. 2 db nagy fej vöröshagymát megpucolunk, negyedekre vágjuk, és cikkekre szedjük. 2 evőkanál zsíron lassú tűzön kevergetés mellett pároljuk; vigyázzunk rá, hogy sehol ne égjen, piruljon meg, mert az elkészülő ételünket elronthatja. Egy nagy sütőtálba tegyük 2 evőkanál zsírt, öntsük bele a megpárolt hagymaszirmokat. Tegyük a tetejére kb. 1 kg füstölt húst, szeletben, nagyobb darabokban. Az étel elkészítéséhez én füstölt, csontozott csülköt és kevés füstölt oldalast használtam. Szűrjük le a babot, és oszlassuk el egyenletesen a húson. Mossunk meg alaposan 6 db tojást, és alakítsunk ki a babban számukra kis „fészkeket”. Helyezzük el a tojásokat a fészkekben. Óvatosan szórjuk meg sóval, fűszerezzük frissen őrölt borssal. A kuglihoz összegyúrunk 150 g lisztet 100 g zsírral és némi fűszerpaprikával, sózzuk, borsozzuk, majd óvatosan henger alakúra formázzuk, és az edénybe tesszük. Felöntjük annyi vízzel, hogy bőven ellepje. Előmelegített sütőben, lefedve 140-150 °C-on 4-5 órát vagy 90 °C-on 12 órát sütjük.

Tálaljuk egy szelet friss fehér kenyérrel, némi ecettel meglocsolva, egy pohár kékfrankos társaságában.

Jó étvágyat! ■